

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved *W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson*

INDHOLD:

Jens Jessen:

Adam og hans tre sønner

H. V. Gregersen:

K. Sicks inspektionsrejse gennem
Sønderjylland i 1845

Rettelse vedr. Asmus Asmussen

C. G. Bartholdy:

Kaptajn Lars Flindt – en sønderjysk sømandsskæbne

Boganmeldelse

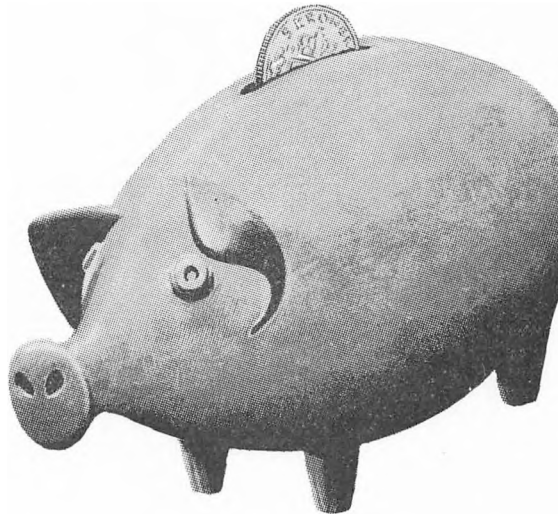

»BOGBØRSEN«

Læge Tage Grodum, Tinglev, tlf. (046) 4 40 26.

Ønsker: Sigurd Schoubye: Guldmede-håndværket i Tønder og på Tønder-egnen 1550-1900 (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 24, 1961).

DET ER GODT AT HA' NOGET I RYGGEN...!

ORDEN I ØKONOMIEN GIVER TRYGHED

Det er godt at ha' noget i ryggen — en sparekassebog f. eks. Enhver, der sætter sig et mål og gennemfører en regelmæssig opsparing, har også lånemuligheder i sin sparekasse - til hus, bosætning, boligindskud, uddannelse o. s. v. Det gi'r tryghed at have konto i sparekassen!

DE SØNDERJYSKE SPAREKASSER

· forvalter over 400.000 000 kr. indestående på 170.000 sparekassekonti.

Sommerligt samvær på »Fjordmark«, redaktør Jessens ejendom i Kollund, 1905. Fra venstre: A. Svensson, redaktør Jens Jessen, en landmand fra Kollund, bogholder Jørgen Vrang, Peter Simonsen, fru Kati Svensson, fru Vrang, frk. Merete Nielsen, fru Julie Christiansen, Dagmar Jessen, Ernst Christiansen, Tage Jessen, fru Marie Jessen og frk. Maja Møller.

ADAM OG HANS TRE SØNNER

Den 13. juni 1906, en måned før sin død den 22. juli, skrev redaktør Jens Jessen et brev fra den klinik i Berlin, hvor han var indlagt, til redaktionsmedlemmerne på Flensborg Avis. Det underfundige brev var »Til alle« med tilføjelsen: (lidt bibelhistorie), og bagpå stod: Åbnes af hr. Simonsen og overgives Filskov til højtlesning for redaktionen. I følge fru Kati Svensson, der ejer brevet, morede redaktionens medlemmer sig meget lige bortset fra den, det netop gik ud over. I efterskriften side 299 oplyses, hvem de bibelske navne var dæknævne for, og hvorfor de var det.

Der fortælles ikke meget om *Adam*, så det er vanskeligt at få et billede af hans personlighed. Kun synes han at have været lidet talende. Næsten det eneste, han siger, er, at han skubber skylden fra sig. Han har vel altså været selvgod, selvretfærdig, måske også en lille smule selvklog. Det er et stående udtryk »den gamle Adam«. Deraf kunne man slutte, at Adam har været lidt gammelagtig, måske lidt gammelklog, men i hvert fald gammelværdig. Allerede inden han var tredive år, er han optrådt med en værdighed, som var han i halvfjerdserne.

Af Adams sønner var vel *Abel* ikke den ældste, men han kommer efter bogstavrækken først. Ifølge fortællingen må man jo næsten tro, at han har været som en lille engel. På gamle billeder ser man, at ved ofring steg hans røg lige op mod himlen, medens Kains røg bugtede sig hen ad jorden. Dette er det ejendommelige for Abel, at hans røg steg lige til vejrs. Han har sit på det tørre. Han er meget fuldkommen. Men dermed følger jo

let lidt selvretfærdighed. Han må vel have haft selvtilfredse lader og et skrupdydigt udtryk om sin mund; ellers kunne han dog vel ikke have virket så tirrende på sin broder, at denne ville slå ham ihjel med en stol. At han ikke helt forstod at bjærge sig, tyder på, at han må have været noget forfjamsket.

Om *Kain* sagde en »liberal« teologisk professor i Gøttingen, at når Vorherre ikke tog imod hans offer, så var det, fordi jødernes gud var en kulturfjendtlig gud, hvad blandt andet kunne ses af sætningen: Du skal bygge mig et alter af utilhugne stene. Gud var Kain fjendtlig sindet, kun fordi han ikke, som Abel, vogtede kvæg, men dyrkede jorden. Dog dette er åbenbart vranglære. At Kain ikke var kulturbærer, men et naturmenneske, ses af, at han husede de lyder, der trives bedst på det laveste kulturtrin: nag og nid. I det hele har han haft et vanskeligt sind og ofte et skummelt udseende. Han kunne ikke se på folk, når de talte til ham, men skulede eller vendte endog ryggen til. Derfor sagde Vorherre: Hvorfor vender du dit blik mod jorden? Er det ikke så, at når du gør godt, kan du se frit op, men ellers ligger synden for døren. – Dog Kain agtede ikke på gode råd. Så gjorde han ondt, og rastløsheden kom over ham. – Når det gælder om at drille teologer og fromme folk, høres blandt almuen det spørgsmål: Hvor fik Kain sin kone fra? Hvorledes kunne Kain få en kone? Ja, det må man nok spørge: Hvorledes turde en pige gå hen og gifte sig med den skumle, stridbare Kain?

De første menneskers Benjamin var jo den pæne *Set*. Man ved, at han forstod at indynde sig; ham syntes forældrene om. Det har været en glat svend. Medens Abel vogtede hjorden, og Kain var agerdyrker, siges der intet om, at Set bestilte noget. Han har med hensyn til arbejde kunnet nøjes med lidt. Det har været en elskværdig drivert. Noget må han jo have haft til at udfylde tiden med. Om hans efterkommere fortælles, at de forelskede sig i syndens døtre. Det de i arv efter faderen fik. Han har altså været en galant fyr. Og så har han drevet lidt idræt. Den mest bekendte af hans nærmere efterkommere, Noa, byggede jo arken. Deraf kan sluttes, at Set havde lyst til at komme ud at sejle, selvfølgelig ikke som i vore dage en skibsdreng, der får tamp af matroserne og holdes til strengt arbejde – det ville han snart være bleven ked af – men til afveksling og fornøjelse.

Nu er det spørgsmålet, om de tre Adamsønner ikke har haft nogen bedstefader, Adam altså en fader. Nu til dags, da man ikke altid tager bibelens ord efter bogstaven, men t. e. mener, at de seks skabelsens dage ikke betyder almindelige døgn, men større tidsrum i udviklingen, kan man ikke helt skyde den tanke fra sig, at Adam kan have haft en fader. Om han ligesom Adam og Abel har været lidt selvretfærdig, kan ikke fastslås, men kun formodes, og imod hvem skulle på den tid påståelighed og modsigel-

Redaktør Peter Simonsen, f. 24. 11. 1864 i Branderup, redigerede den storpolitiske rubrik i »Verdens Gang« i Flensborg Avis. Han måtte tilbringe henved tre år i alt i præjisiske fængsler for »politiske forseelser« – af pressemand har kun redaktør Jessen siddet fængslet i længere tid end han.

seslyst vende sig. Derimod kan man måske gætte sig til hans navn. Det måtte jo være et, der vendte tilbage på de mest fremtrædende punkter i det gamle og nye testamente. Hvilket navn åbner da i den gamle pagts tid rækken af Jakobssønnerne og de tolv Israels stammer? Som bekendt tæller Ruben ikke rigtig med, og vi møder da først navnet *Simon*. På det nye testaments tærskel står som talsmand for menneskeslægten den gamle Simon i templet. Hvis man skal bedømme Adams fader efter denne nytestamentlige Simon, må han fremfor alt have udmærket sig ved én egen- skab, en dyb og inderlig religiøsitet.

Efterskrift: Adam stod for Ernst Christiansen, Kain for A. Svensson, Abel for L. P. Christensen, Set for Tycho Filskov og Simon for Peter Simonsen.

På grund af sin fuldkommenhed hed L. P. Christensen ofte »Engel«, mens Filskov hed »Engelbroder«. Fru Svensson fortæller, at når hendes mand fik irettesættelser, var han ærgerlig og sikkert sur, og redaktør Jessen bebrejdede ham, at han ikke agtede på gode råd.

Den drillende bemærkning om stolen skyldes en episode på redaktionen: L. P. Christensen morede sig en dag, hvor Svensson læste korrektur med Merete Nielsen, med at knipse på kontakten, og da han ikke holdt op trods henstillinger, fløj Svenssons stol pludselig hen imod ham – dog uden at ramme.

Hentydningen til Tycho Filskovs manglende flid skyldtes en hilsen fra Berlin, hvor Filskov var nede for at tage en eksamen (einjährige). Det var en kammerat, der var så uforsigtig på et åbent brevkort at røbe, at han håbede, at deres fornøjelser ikke kom til at ødelægge eksamenen for dem begge.

Og endelig må man, for at få det fulde udbytte af slutningsafsnittet, vide, at redaktør Peter Simonsen var fritænker.

K. Sicks inspektionsrejse gennem Sønderjylland i 1845

Efter en rejse i sommeren 1845 gav den odenseanske lektor K. Sick i et brev til professor J. F. Schouw en åbenhjertig vurdering af sønderjyske personligheder. Seminarielktor H. V. Gregersen, Haderslev, der gengiver brevet, fortæller samtidig om dets baggrund.

Møderne i Slesvigs stændersal i november 1842, da Peter Hiort Lorenzen »talte dansk og vedblev at tale dansk«, er et af de ikke helt få eksempler fra historien på, hvorledes en tilsyneladende lokal handling kan udløse et begivenhedsforløb af største rækkevidde. Foruden alt, hvad disse optrin kom til at betyde for forholdet mellem dansk og tysk i grænselandet, førte de også til en national vækkelse af store dele af det danske borgerskab. Allerede i 1843 opfordrede syv fremtrædende repræsentanter for vort lands liberalt indstillede borgere, som oftest kaldt »Syvstjernen«, til dannelsen af et fond til »Oprettelse af danske Underviisningsanstalter i Nordslesvig« (senere blot: »Slesvig«). »De Syv« var professor J. F. Schouw (formand), professor H. N. Clausen (sekretær), grosserer N. J. Meinert (kasserer), fabrikssejer J. C. Drewsen, bankdirektør H. P. Hansen, bankdirektør L. N. Hvidt og professor J. E. Larsen. I adresser og proklamationer henvendte de sig til offentligheden for at skaffe midler til fremme af foreningens formål, og denne fik endda i løbet af 1844 en ny afdeling, »Den slesvigske Hjælpeforening«, der skulle være i stand til at yde hjælp til nationalt arbejde, hvorsomhelst det måtte være påkrævet. Overalt i Kongeriget blev der samtidig organiseret underafdelinger af »Syvstjernen«, og disse skulle forestå indsamlingsarbejdet fra egn til egn.

En af de mest fremtrædende blandt de lokale medarbejdere var den odenseanske skolemand Kristian Sick (egtl.: Johannes Peter Christian Sick), der nutildags først og fremmest bliver husket som udgiver af en »Fransk-dansk-norsk Haandbog«, der første gang udkom i 1883, og som forfatter til dengang meget udbredte lærebøger og stiløvelser i fransk.

Sick var i 1839 blevet ansat som adjunkt ved Odense lærde skole med fransk som fag. Fra 1844 til han tog sin afsked i 1872 virkede han som overlærer (lektor) ved denne skole, den nuværende Odense Katedralskole. I årene forud for Treårskrigen var det arbejdet for den nationale sag, der i særlig grad optog ham, mens hans virke som fransklærer først blev rigtig kendt i hans senere år. Muligvis har han lidt en personlig skuffelse, siden han i sine senere år i nogen grad trak sig ud af det sønderjyske arbejde. Han har måske drømt om at få ansættelse i grænselandet efter kri-

Kristian Sick. 19. februar 1812 – 19. juli 1884.

gens afslutning. Et brev fra Laurids Skau til den daværende kultusminister J. N. Madvig af 1850 1/9 tyder på noget sådant, idet Skau heri foreslår, at rektor S. B. Thrige, der netop var udpeget til Haderslev lærde skole, blev videre forflyttet til Flensborg med titel af »professor«, mens Sick i stedet kunne blive rektor i Haderslev, og hvis dette ikke lod sig arrangere, så burde Sick i hvert fald ansættes som konrektor i Haderslev. Alt dette blev imidlertid ikke til noget, og efter den tid hører man i Sønderjylland mindre og mindre til Sick.

Som et vidnesbyrd om, hvor værdsat Sicks sagkundskab i sønderjyske anliggender har været, har vi efterstående beretning om den inspektionsrejse, som han i sin sommerferie 1845 på »Syvstjernens« vegne foretog gen-

nem Sønderjylland fra Flensborg og nord på. Den har tidligere i uddrag været benyttet af Knud Fabricius i bind IV af »Sønderjyllands Historie«, men som vurdering af den nationalpolitiske situation fra tiden, »da Sønderjylland vaagnede«, kan det have sin interesse at kende hele beretningen.

Odense, 1. August [skal være: Sept.] 1845.

Høistærede Herr Professor!

Da jeg for et Par Uger siden var i Kjhvn., lykkedes det mig ikke at træffe Dem, hvilket jeg beklagede saameget mere, som jeg derved mistede Leiligheden til at tale med Dem, forinden jeg efter min tidligere Aftale med Prof. Clausen begav mig til det Slesvigske¹. Selve denne lille Reise var iøvrigt ikke uden Udbytte, skjøndt Resultaterne, som D[eres] V[elbaarenhed] vil see af, hvad jeg skal tillade mig at meddele, ingenlunde ere lige glædelige.

Jeg kom til Flensborg d. 17. Aug. og traf der sammen med L. Skau². I Byen ialmindelighed og de offentlige Steder, som jeg besøgte, sporede jeg ikke Meget af den schl[eswig]-holst[einske] Tone, skjøndt denne jo ingenlunde mangler sine ivrige Repræsentanter. Byen er væsentlig en Handelsstad, med materielle Interesser og igrunnen vist temlig indifferent med H[ensyn] t[il] Nationalitetsspørgsmaalet³. Sproget er ikke saa udelukkende tydsk, som jeg havde troet. Almuen taler deels Dansk, deels Plattydsk, deels begge Sprog i Blanding. Den boglærde Klasse er høitydsk dannet.

Den eneste Mand, med hvem jeg var nødt til at tale Tydsk, var

1. H. N. Claussen var som sekretær den drivende kraft blandt »de syv«; under hans lange udenlandsrejse 1845 14/7 – 1846 21/6 varetog formanden J. F. Schouw dog foreningens anliggender på bedste måde.
2. Skau og Sick korresponderede flittigt sammen i disse år. Smlgn. iøvrigt: Skau til Marckmann 1845 13/8: »Paa Løverdag reiser jeg til Flensborg for at møde Overlærer Sich fra Odense, som kommer med Dampskibet fra Kjbhvn. Han skal realisere Kastrups Pengeaffairer, hvorved han ønsker min Hjelp. Desuden vil han til Bau for at lære Bjelke at kjende og skal derpaa underrette Comiteen i Kjbhvn. om, hvad det egentlig er for en Mand. I denne Anledning ønsker Sich ligeledes, at jeg skal give Møde, og jeg er saamegetmere nødt dertil, som jeg veed, at v. Bjelke er langt listigere end Sich, og jeg derfor maae passe paa, at der ikke skeer dumme Streger« (RA. Marckmanns arkiv; trykt: Laurids Skaus Brevveksling med politiske Venner i København).
3. Smlgn. f. eks.: Flor til J. F. Schouw 1846 7/2: »Iforgaars kom jeg fra Flensborg, som for Øiebl[ikket] er temmelig flau, da dens nye Borgmester [Jürgen Lorenzen] er en stille, men heftig[?] Sl[esvig-]H[olstener], og Kongen nu atter synes at begunstige Rensborger-Banen og ej at vove sig til Opfyldelse af sine bestemte offtl. Løfter til Nielsen og Christiansen [om støtte til Flensborg-Husum-Tønning jernbanen]. Men Ulykken er, at Flensb[orgerne] selv due til ingen Ting, og da de absolut ingen Nation[alitet] og Fædreland have og føle, maae de ledes ene af Egoisme og Fordeels-Beregning, som idag giver eet Resultat, imorgen et andet« (RA. »Sylvstjernen«s arkiv).
Endvidere: Johan Wegener til Laurids Skau 1847 26/10: »[Flensborg,] den By, som er den meest aandløse i hele den danske Stat, som af Interesse for Penge ei vil skilles fra Danmark, men forresten vil være bundtydsk, som aldrig har anvendt en Skilling af dens mange Tusinder til den danske Sags Fremme i Slesvig, som leer og haaner al Nationalitet« (KB. NKS 1727).

Gross[erer] A. Christiansen⁴, der nok har levet meget i Udlandet. Foruden denne velhavende og altsaa betydende og ret dannede Handelsmand, hvem jeg tiltroer større Forstand, end hans lidt vel juvenile Ydre lover, men som synes i Politik at være endoktrineret af Kongen og dennes Echoer, talte jeg med P. Nielsen⁵, der var under min Forventning, med Adv[okat] Blaunfeldt⁶, Bogtr[ykker] Kastrup⁷ og adsk[illige] Andre, blandt hvilke Chr. Hansen jr.⁸, der synes mig at være den intelligenteste og dygtigste af dem alle, og hvem vi upaatvivlelig nærmest maae takke for, at Flensb[org] falder til vor Side. Skade, at Manden af Mangel paa Kapital er ude af al Virksomhed. Hvad Kastrup angaaer, da ere hans Affairer vist meget derangerede, og jeg har faaet meget grundede og stærke Tvivl om hans Soliditet og – Redelighed. Blaunfeldt har destoværre ogsaa i en tidligere Pe-

4. Andreas Christiansen, f. Flensborg 1816, rejste som ung købmand til Vestindien, ledede siden 1842 et af byens store handelshuse, virkede for sin bys fortsatte tilknytning til Danmark, flyttede 1867 til Kbh., død 1900. Han var den eneste af de her nævnte danskorienterede flensborgere, der ikke var nordfra. Dette forklarer hans tyske sprog.

5. Peter Nielsen, f. Sønder Sejerslev, Emmerlev sogn, 1779, sejlede som ung somand på Vestindien, oprettede 1811 sukkerraffinaderi i Flensborg, 1832 senator i Flensborg, 1838 stænderdeputeret i Slesvig, død 1847 under ophold hos Peter Hiort Lorenzens enke i Haderslev, begravet Flensborg.

6. Maximilianus Franciscus Blaunfeldt, f. Åbenrå 1799, 1831–48 advokat i Flensborg, 1850 herredsfoged i Hütten og Hohn herreder, 1854 i Hütten alene, 1864 forjaget af de preussiske tropper, død Kbh. 1880.

7. Asmus Kastrup, f. på Lolland 1810, redaktør af »Flensburger Zeitung«, død 1854.

8. Christian Hansen jun., f. på Ribe-egnen 1804, 1864 broskriver i Flensborg, forlod 1864 Flensborg, død 1873 Kbh. – Holger Hjelholt: Christian Hansen junior, en talsmand for flensborgsk kongetroskab.

riode givet Anledning til Daddel, men kan dog omtrent betragtes som rehabiliteret i Opinionen og er en snild og virksom Mand, der kan gjøre det dansksindede, hvis Fordeel falder sammen med hans egen, betydelige Tjenester. Hans Klage over Adv[okat] Bruhn⁹ i Aabenraa har gjort megen Opsigt.

Hvad Flensb[urjer] Zeit[ung]¹⁰ angaaer, da er der gjort mig to Forslag. Det ene gik ud paa at sikkre Trykkeriet og derved Bladets Existents for det Tilfælde, at Kastrup gaaer fallit i Egenskab af Boghandler; det andet havde til Hensigt at sætte et andet Blad istedet. Min Overbeviisning om Nødvendigheden af et dansk Organ i Flensb[org], hvorom jeg tidligere har yttret mig for Komiteen gjennem Prof. Clausen, og som af den er tiltraadt, er naturligviis derved ikke forandret. Da Sagen imidlertid endnu er uafgjort – om nogle Uger haaber jeg at vide bestemtere Besked – kan jeg derom fortiden ikke sige videre, end at det vil være raadeligst, at den – efter Prof. Clausens Brev af 10. Juni til mig – lovede yderligere Understøttelse af 25 Rdl. kvartaliter til Kastrup indtil videre holdes tilbage, ligesom jeg iheller har udbetalt ham, hvad jeg som Extrabidrag har samlet, for at det imidlertid kan vise sig, om Understøttelsen til K[astrup] overhovedet skal vedblive, eller det bliver muligt ved en ny Operationsplan paa engang at udrette Mere i Flensb[org] og at spare en væsentlig Deel af den betydelige Udgift, som Hjælpeforeningen hidtil har havt af Fl[ensburger] Zeit[ung]s Understøttelse. Jeg har skaffet K[astrup] Forøgelse af Abonnementet i Kongeriget, men den meget omtalte Udvidelse af hans Privilegium er reent illusorisk. Det er ret karakteristisk, at Kongen ikke vover for sit tyske Kanselli at tilstaae K[astrup] et billigt og rimeligt Forlangende, og til samme Tid bevilger eller idetmindste lover 1200 Daler til at grundlægge et tydsk Blad i Kbhavn¹¹, for at dette uhindret af den schl[eswig-]holst[einske] Censur kan opponere mod Separatisterne. Det er vel D[eres] V[elbaarenhed] ikke ubekjendt, at Bogtr[ykker] Peters fra Garding¹² er bestilt til Kbhavn. for at udgive en »Sundischer Beobachter«, der altsaa bliver et tydsk Echo af »Berlingske«.

Fra Fl[ensb]or[g] begav jeg mig til Bau, hvor jeg tilbragte flere Timer hos H. v. Bjelke¹³. Det synes, at han mener det ret ærligt, og at [han] kan

9. Carl Wilhelm Johann Heinrich Bruhn, en af Åbenrås ivrigt slesvigholstenske advokater, havde som student været medlem af »Corps Holsatia«, se: Th. O. Achelis: Geschichte des Corps Holsatia 1813–1936, Kiel 1957, s. 45.

10. Flensborgs tysksprogede danskorienterede organ, udgivet af A. Kastrup.

11. Sick har sine oplysninger fra Bjelke, der i et brev til »Syvstjernen« af 1845 23/8 (RA) omtaler denne sag noget nærmere.

12. Skal være: Glücksborg.

13. Herman v. Bjelke, f. Kbh. (Fødselsstiftelsen) 1804, 1836 forpagter af Tyrstrupgård, 1845 bosat i Bov sogn, 1850 landskriver i Tønder, 1855 gdr. i Vejebæk, Bov sogn, 1860 ejer af badeanstalten i Kielseng, Adelby sogn, død her 1866. Bjelke havde netop i disse måneder gjort sig bekendt med nogle nationalromantiske digte i »Dannevirke« og ved sit virke for en dansk troskabsforening i Mellemslesvig, d. v. s. egnene mellem Åbenrå og Flensborg. Skau advarede meget kraftigt imod ham.

og bør bruges, men det uhyggelige Indtryk, som hans Ydre gjør, kunde jeg ei heller nu overvinde, og jeg har siden i Haderslev Østeramt indhentet adskillige Oplysninger om hans tidligere Forhold, der ingenlunde ere til hans Fordeel. Det vil altsaa neppe være tilraadeligt at betro ham flere Penge af Hjælpe[oreningen] end de 100 Rdl., han alt har modtaget, idetmindste ikke, før han paa en eller anden Maade har gjort Rede for hin Sums Anvendelse, og før vi have paalidelige Vidnesbyrd for, at han vil stifte Gavn med, hvad der maatte blive ham tilstillet. Derom skal jeg i sin Tid, som jeg haaber, skaffe Oplysning.

I Aabenraa var Festen for Gülich¹⁴ afholdt Dagen iforveien, og der var altsaa Havblik. Paa Skibsværfterne saa jeg schl[eswig-]holst[einske] Flag, hos Kjøbmændene schl[eswig-]holst[einske] Tøier osv. Forresten er jeg overbeviist om Rigtigheden af, hvad de bedstunderrettede af vore Venner erklærede, at det kun er en halv Snees Personer, som udøve den tydske Terrorisme over en aldeles dansk By. Men de have rigtignok Magten ihændede. Hos Bønderne mellem Flensb[org] og Haderslev viser, hvad der høres af Tydsk, sig ogsaa kun som tillært. I Bau er nu danske Gudstjenester tildeels bleven indført ved Siden af den tydske.

Fra Haderslev begav jeg mig til Skaus Gaard i Houdst ved Vilstrup¹⁵. Det er iøinefaldende, at Jorderne ere frugtbare, og Skau erklærede, at Kjøbet, som blev bragt istand af en gammel Praktikus i Haderslev, Thingmand Schmidt¹⁶, var meget fordeelagtigt, og at Gaarden, som under den forrige drikfældige Eier var kommen tilbage i omhyggelig Behandling, ved kraftig Drift vilde forrente sig godt.

Man har bebreidet Skau, »at han ikke længere var Bonde og derved udsatte sig for at miste sin Betydning«¹⁷. Denne Anke synes mig ikke ret vel betænkt. Naar Skau ved naturlig Talent, Læsning og Omgang med dannede Folk har hævet sig til en høiere aandelig Sphære, saa kan man ikke fortænke ham i, at han faaer Smag for de analoge ydre Former og for sin Person indtil en vis Grad tilegner sig dem. Iblandt hans Jevnlige er det dog i det Væsentlige kun hans gediegnere Tale, der adskiller ham fra dem. En og anden Enkelthed kan muligviis have været mindre forsigtig, men jeg troer dog ikke, at han i denne Henseende hidtil har givet Tydskerne eller

14. Jacob Guido Theodor Gülich, f. Flensborg 1801, advokat i Flensborg, senere Slesvig, repræsenterede 1840-48 Åbenrå i den slesvigske stænderforsamling, 1849-51 medlem af den sl.holst. landsforsamling, 1859-76 preussisk kredsretsråd i Bergen på Rügen, død Bergen 1877. Åbenråernes fest for Gülich fandt sted 1845 18/8. Det pikante ved flagningen var, at der 1845 31/7 var udstedt forbud imod at vise de slesvigholstenske blå-hvide-røde farver, se: G. Japsen: Den nationale udvikling i Åbenrå 1800-1850, 1961, s. 213.
15. Skau havde 1845 1/5 med støtte fra »Syvstjernen« overtaget en større gård i Hovst, Vilstrup sogn, for at han derved kunne blive valgbar til stænderforsamlingen. Hans tidligere gård i Sommersted havde været for lille.
16. Jens Andersen Schmidt, f. Vejlen 1788, borger i Haderslev 1830, brændevinsbrænder, tingmand, død Haderslev 1870.
17. Meir Goldschmidt fremsatte som den første denne anke offentligt i »Corsaren«. Efter samråd med J. F. Schouw advarede Orla Lehmann Skau i brev af 1845 30/8.

sine Misundere Leilighed til at skade sig. Væsentlig er det ogsaa, at Forholdet mellem ham og hans Kone synes at være meget godt¹⁸. Hun lader til at være en flink Huusmoder, hænger ved ham med synlig Hengivenhed, og det er fra flere Sider bekræftet mig, at hun finder sig meget vel i hans mange Fraværelser. Væsentligere er maaskee det Spørgsmaal, om ikke hans hyppige Reiser i Kongeriget, med al Erkjendelse af den Gavn, de hidtil have stiftet, dog tilsidst, ved en iøvrigt meget undskyldelig Tilbøielighed til at færdes mellem mere aandelige Omgivelser, kunne vel meget antage Præg af Adspredelsesreiser og blive ligesaameget Øiemed som Middel. I denne Henseende har jeg hørt adskillige af vore Venner i Haderslev beklage hans Reise til Kbhavn. ved Svenskernes Ankomst¹⁹.

En bestemt Anke giver derimod hans Aabenmundethed Grund til, og den for ham, der ellers er saa klog, dobbelt paafaldende taktløse Indiskretion, hvormed han ikke sjelden behandler, hvad der er ham sagt eller skrevet. Her synes hans geniale lette Sind at slaae over i Letsind.

Hvad nu hans Valg angaaer²⁰, da er det jo utænkeligt, at Kongen ved et Magtbud skulde erklære ham for valgbar før Tiden, – en Mening, i hvilken jeg til Overflod i forgaars blev bestyrket ved en Yttring af Geh[eime] Etatsraad Røler. Om det kan lykkes at faae Deputerede valgt, som siden takke af²¹, er naturligviis uvist, og de Personer, som lettest vilde kunne begribe Sligt, ere netop de Kandidater, vi helst maatte ønske valgte tilligemed Skau. Jeg troer, at Bønderne nok ville velge ham, men hvad enten dette Spørgsmaal faaer praktisk Betydning i 1847 eller 1849, saa var det høist ønskeligt, at der imidlertid maatte gives ham en eller [anden] Leilighed til at udrette Noget, som kunde give Bønderne et haandgribeligt Beviis paa hans Dygtighed eller Indflydelse. Maaske kan dog den forestaaende Re- eller Omorganisation af den slesvigske Forening²², der efter, hvad alle Sagkyndige sige, er aldeles nødvendig, om ikke denne Bondeforening skal tabe al Betydning, ogsaa komme til Nytte i denne Henseende. Ved denne Leilighed vil det tillige kunne prøves, hvad der kan udrettes mellem Aabenraae og Flensb[org], og hvad Bjelke duer til.

Med Hensyn til Subskriptionen for Skaus Valgbargjørelse²³ skal jeg tillade mig en Bemærkning. Af Gross[erer] Meinert erfor jeg, at de leverede

18. Dette fremhæves af Sick på baggrund af Skaus meget omtalte damebekendtskaber.

19. Carl Ploug sendte 1845 19/6 Skau indbydelse med adgangstegn til den skandinaviske studenterfest i Ridehuset på Christiansborg.

20. Valgene til den næstkommende stænderforsamling skulle finde sted i de første måneder af 1847, nogle uger, før Skau 1847 22/5 ville opnå valgbarhedsalderen med 30 år.

21. Valgt i Skaus kreds blev P. L. Wiimh, Slavgård, med H. J. Staal som suppleant. Valget fik ikke større betydning på grund af borgerkrigen. H. A. Krüger var den eneste af de nord-slesvigske repræsentanter, der mødte ved det fælles stændermøde for Slesvig og Holsten i Rendsborg 1848 18/3.

22. Ved generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1846 19/1 blev Laurids Skau formand i stedet for Hans Nissen fra Hammelev.

23. Ifølge Meinerts regnskab i »Sylvstjernens« arkiv har Skau fra 1845 21/4 til 1848 29/1 i alt modtaget 6134 rbdl.

Bidrag, iberegnet, hvad der kan ventes fra mig til et Beløb af c. 1200 Daler, kun udgjorde c. 6500 Rdl., hvilket rigtignok er langt under min Forventning, da der efter det ovenf[or] paaberaabte Brev fra Pr[ofessor] Clausen i saa kort Tid var tegnet 5000 Rdl. Men nu saae jeg, at der Intet er indkommet fra Jylland. Jeg kan rigtignok ikke vide, hvilke Skridt Kommitteen²⁴ har foretaget sig i denne Anledning, men da D[eres] V[elbaarenhed] har været Reconvalescent og tillige fraværende fra Kbhavn. og Prof. Clausen er i Udlandet, er det dog ikke usandsynligt, at der muligviis endnu et og andet Sted kunde udrettes Noget m. H. t. denne Sag.

Det forekommer mig nemlig at være yderst vigtigt, at Skau faaer Gaarden, saavidt nogenledes muligt, fri for Gjeld. At Skau bruger flere Penge end en anden Mand i hans Sted, er naturligt og uundgaaeligt, og endskjøndt han nok veed Penges Værd, vil jeg dog just ikke paastaae, at han er sparsommelig. Naar nu hertil regnes, at Gaarden just trænger til at oparbejdes, og han selv er for ofte fraværende til at passe den, som den bør passes, saa er det klart, at han, naar han beholdt en Trediedeel eller derover staaende Prioritet i Gaarden, ved det mindste Uheld let kunde komme saaledes tilbage, at Eiendommen gik tabt, eller vi ialtfald kom i den mislige Nødvendighed at maatte andengang samle Bidrag. Det bør, synes mig, om skee kan, gøres af med een Subskription, og skal jeg i denne Henseende tillade mig at erindre om, hvorledes det gik med P. H. Lorenzen, for hvem der gjordes store Offre successivt, uden at de bragte et tilstrækkeligt Resultat²⁵. Hvis altsaa Kommitteen ønsker det, er jeg aldeles villig til at forsøge, om jeg nogetsteds i Nørrejylland kan udrette Noget. Isaafald vilde jeg udbede mig et tilstrækkeligt Antal Aftryk af Indbydelsen tilsendt med første Pakkepost, samt Oplysning om, til hvem i Jylland der alt iforvejen maatte være skrevet og med hvilket Resultat.

Foruden Skau besøgte jeg tillige Hans Nissen i Hammelev, der er D[eres] V[elbaarenhed] bekendt iforvejen, og, da der var opkommet nogen Uenighed mellem ham og Flor²⁶, mod hvem han havde forløbet sig, forledet af Koch²⁷, saa foranledigede Skau, at han fulgte med os den følgende Dag til Rødding.

Elevboligen fandt jeg under Bygning. Hermed gik det langsomt forme-

24. Det er: »Syvstjernen«.

25. Ved sin død var Peter Hiort Lorenzen trods betydelig offentlig understøttelse (12.000 rbd.) en falleret mand.

26. Christian Flor ledede Rødding højskole efter, at Johan Wegener var blevet præst i Halsted på Lolland i begyndelsen af 1845, men hans forstandertid (indtil november 1846) var præget af store vanskeligheder, ikke mindst blev Flors forhold til bønderne dårligt; ud fra sin nationalromantiske opfattelse satte han derfor sin lid til efterslægten.

27. Peter Christian Koch, »Dannevirke«s redaktør, blev – ikke mindst af Laurids Skau – beskyldt for at sætte splid mellem lederne af den danske opposition, se f. eks.: Skau til Ploug 1845 22/8: »Vi har vor Ulykke med Koch. Det er et djævelsk Menneske, som søger sin Glæde i at sætte Splid, hvor han kan« (KB. NKS 3316; trykt: Laurids Skaus Brevveksling med politiske Venner i København).

Christian Flor.
1. januar 1792 – 31. marts 1875.

delst Afstanden fra Haderslev, det slette Veir, Mangelen af Arbeidere i den tyndbefolkede Egn. Flors Dom over Bønderne var meget ugunstig, og som det synes mig, noget for haard. Han erklærede den hele Slægt for bundfordærvet og satte sit Haab til den opvoxende²⁸ Slægt. Hvad jeg af Prof[essor] Flor og dHrr. Krarup²⁹ og Møller³⁰ kunde erfares om Skolens Virksomhed, behagede mig ret vel.

Dog frygter jeg næsten for, at der legges formeget an paa systematisk Underviisning i Naturvidenskaber³¹. Saaledes har Botanik efter, hvad en af Lærerne sagde mig, 9 Timer ugentlig, et Misgreb, som i en Bondeskole turde være det dobbelt. Rigtignok veed jeg ikke, hvorledes disse 9 Timer anvendes, ei heller hvormeget der regnes til »Botanik« (dog er Agerdyrkningslæren adskilt derfra og har ialt 8 Timer til Theori og Praxis, hvilken sidste ved *denne* Skole jo bliver noget underordnet), men paa den anden

28. Knud Fabricius har pudsigt nok læst: »opragende« (Sønderjyllands Historie IV, s. 320).

29. Hans Helmuth Krarup, 1820–99, var landbrugslærer i Rødding 1844–46, senere branddirektør i Herning.

30. Christian Frederik Müller, f. Fole 1818, søn af pastor Diedrich Müller, Fole, siden Gram, var 1844–46 lærer i Rødding, derefter sproglærer i Hamburg, lærer i Jelling, 1850–57 præst i Sdr. Lygum, hvor han døde.

31. Denne undervisning forestod dr. Poulsen. Peder Skau, Bukshave, har i sine Minder fra mit Liv og min Tid, 1909, s. 21, fortalt om Poulsens dygtighed og indflydelse på eleverne, som han modsat Flor påvirkede i rationalistisk-ateistisk retning.

Side er det ikke at vente, at Dr. Paulsen³², hvis videnskabelige Dannelse er en speciel Fagdannelse, ikke en almindelig, just skulde være meget tilbøielig til Maadehold.

Da Skolens Elever vare ude paa en botanisk Excursion med Paulsen, begave vi os til Jels, hvor jeg desuden vilde skaffe mig Underretning om det danske Læseselskab³³. Hos Kromanden der tilbragte vi en Timestid sammen med Eleverne, fortiden 12. Deres Væsen og hele Ydre og aandelige Habitus gjorde, saavidt der af et saadant Møde kan dømmes, et særdeles tilfredsstillende Indtryk paa mig. Tiden hengik deels med Sange, som de foredroge ret anstændigt, deels med Samtale. Deres hele Holdning bar tydeligt Spor af en forædlende Indflydelse og var ligesaa langt fra Ubeskedenhed som fra Timiditet. Flor havde iforveien sagt mig, at han lod dem have megen Frihed, under Betingelse, at de ikke misbrugte den, og at han hidtil havde befundet sig vel derved. De styre sig selv med en selvvalgt Anfører, Peer Skau³⁴, en ret flink ung Mand paa 20 Aar, Broder til L[aurids] S[kau]. Deres Opførsel roses, og i Omegnen ere de vel anskrevne. Deres Videbegjærlighed er stor, og de ønske, at Ferierne maae være korte. Om enkelte af Elevernes Anlæg nærede Prof. Flor ikke ringe Forventninger. Jeg forlod Jels med den Overbeviisning, at her var nedlagt en Spire, der nok skal bære gode Frugter. Skade, at overveiende Grunde have gjort det nødvendigt at henlægge denne Anstalt saa høit oppe. Dens Indflydelse strekker sig endnu kun over den nærmeste Omegn, hvorfra næsten alle Disciple ere. Dog lader det til, at Bøndernes Interesse for Sagen er vakt, og at de begynder at begribe dens Vigtighed. Prof. Flors Bestræbelse synes at gaae ud paa at arbejde i Stilhed og uden Opsigt, men grundigt. Peer Ravn³⁵ ventes til Vinteren igjen paa Høiskolen. Da han Intet eier – hans Fader er en fattig gammel Dagleier – vil der vel blive gjort Udveie for at skaffe ham en Friplads. Der er iøvrigt anmeldt en heel Deel Elever, og om jeg husker ret, ere alle Pladser i Elevboligen alt optagne.

Jeg havde ønsket at komme til Vodder³⁶ og Medolden³⁷ og navnlig at besøge Knudsen³⁸ i Forballum, en vigtig Mand, men i den travle Høstid var ingen Befordring at erholde.

32. Christian Marinus Poulsen, f. Ålborg 1818, 1838–42 assistent ved det akademiske laboratorium i Kiel, 1844 dr. phil. i Heidelberg, 1845 lærer i naturhistorie i Rødning, 1846 hertugdømmernes fabrikskontrollør i Altona, 1854 generalbefuldmægtiget ved det engelske jernbaneselskab, dod som skovejer i Midtjylland (Skovhuset i Linå sogn), 1885.

33. Med støtte fra Foreningen til dansk Lærings Fremme i Slesvig var der for 1848 blevet oprettet 62 danske bogsamlinger i Sønderjylland.

34. Peder Skau, f. Sommersted 1825, efter 1864 fremtrædende leder af det danske arbejde, dod som ejer af Bukshave i Fjelstrup sogn 1917.

35. Peder Ravn var blevet kendt på grund af sin tale på Skamlingsbanke 1845 18/7. Man så i ham førstegrøden af højskolearbejdet.

36. I Vodder var pastor Hans Vilhelm Schøler præst 1844–46. Han deltog på denne tid med iver i det danske arbejde.

37. I Mjolden sad Laurits Christian Hagen som præst; også han deltog i det folkelige arbejde.

38. Knud Knudsen, f. Ribe 1806, landvæsenkommisær og storbonde i Forballum, købte 1851 Trøjborg, som han lod nedbryde, dod 1866 på Visby Hedegård.

Derpaa tilbragte jeg endnu nogle Dage i Haderslev sammen med den danske Sags aabenbare eller hemmelige Venner. Tydskheden bæres til Skue i H[aderslev], hvor man kan. Der virkes med alskens Midler paa Borgerne, Haandværkerne berøves deres Næring, Svendene deres Arbeide, naar de ere dansksindede osv., osv. Retten administreres paa godt Schleswigholsteinisch. Men med alt dette er dog det danske Element altfor overveiende til, at Tydskerne ret tør løfte Hovedet, og der behøvedes her som i den største Deel af Slesvig kun nogle kraftige og virkelig utvetydige Skridt af Regjeringen for at sætte en Dæmning for det omsiggribende Uvæsen, forinden det bliver forsilde. Men hertil kræves rigtignok en Villie. (Her maa jeg dog anføre Noget, som Adler³⁹ omtalte for mig: at adskillige Understøttelser, som igjennem Flor vare tilkomne Fischer i Aabenraa, hidrørte fra Kongen. Dette synes mig meget mærkeligt som et Tegn paa god Villie hos Hs. Majst., som han ellers ikke har givet nogen Anledning til at tillægge ham. Det er jo muligt, at Adler havde opfundet denne Fortælling, men jeg kan dog ikke bekvemme mig til at tiltroe ham en forsætlig Usandhed, hvor han kunde have tiet. Sandheden kan jeg imidlertid erfare af Flor).

Politimesteren i H[aderslev], Lassen⁴⁰, er iøvrigt langt manerligere end de fleste øvrige slesv[igske] Embedsmænd og udentvivl Dansksindet, saavidt han kan være det ubemærket.

P. Chr. Koch giver Anledning til Klage ved sin Selvraadighed og mali-ciøse Stædighed, ogsaa mod Flor, hvem han dog skylder saameget. Forresten arbejder han for sit Blad med sædvanlig Iver og Liv, og Dannevirke har c. 900 Abonnenter, hvoraf dog adskillige Friexemplarer og omtrent 80 til nedsat Pris. Dog var det meget ønskeligt, om hans Ansøgning til Kongen om udvidet Trykkeret kunde blive bevilget.

Endnu vigtigere vilde det være, om Fischer endelig kunde erholde den længe attraaede Ret til selv at trykke sit Blad. Af medfølgende Brev vil det sees, at han *haardeligen* trænger til Penge. Denne simple og udannede Mand forbinder udholdende Mod med Klogskab og Beskedenhed. Han sagde mig, at Prof. Clausen en Gang i dette Foraar havde spurgt ham, om han ikke kunde ønske en videnskabelig dannet Mand til sin Understøttelse for at ophjælpe Bladet. Han erkjendte villig, hvormeget hans Ugeblad trænger dertil, og bad mig spørge D[eres] V[elbaarenhed], hvad der var meent med dette Spørgsmaal? Ønskeligheden af et saadant Arrangement ligger vistnok nær, men det vil nok være vanskeligt at realisere en saadan Plan. Ulykken er, at de faa dannede Mennesker i Aabenraa ere Schl[es-

39. Johan Gunder Adler, 1784–1852, var Christian VIIIs kabinetssekretær og understøttede som sådan de penneførere, der gik ind for Kongens politik.

40. Gustav Lassen, f. Haderslev 1801, 1844–48 og 1850 borgmester i Haderslev, 1850–54 overpræsident i Flensborg, hvor han døde.

wig]holst[einere], og at man altsaa maatte sikre en slig eventuel Medarbejder sit uafhængige Underhold.

Før min Afreise fra H[aderslev] havde jeg endnu et Besøg af Prof. Flor, med hvem jeg talte om Skau. Flor gjentog, at »Bønderne tilhobe ikke due-de synderlig, men at Skau var en Perle«. Rigtigheden af flere Anker, jeg fremsatte mod Skau, indrømmede han vel, men holdt dog fast paa ham og tilføiede, at man maatte lade Skau have nogen Frihed for ikke at støde ham fra sig.

Til Bedømmelse af Bøndernes Stemning hører ogsaa Følgende: Jeg ud-kastede flere gange det Spørgsmaal, hvad de vilde gjøre, naar i Tilfælde af den danske Mandsstammes pludselige Uddøen Hertugen for Alvor lod sig proklamere som Souverain. De svarede Alle, at »de ikke frygtede Tydskerne i Kamp Mand mod Mand, men med en regulair schlesw[ig]holst[einsk] Armee vilde de Intet have at gjøre«.

I afvigte Foraar besluttedes at aabne en Subskription til Fordeel for P. H. Lorenzens Enke og hendes Børn. Denne Sag er blevet slet ledet, men jeg haaber dog at kunne bringe det i Orden endnu. Jeg ønskede gjerne at vide, om Nogen officielt har henvendt sig til Kommitteen om dette Anliggende.

Hvis Hr. Prof[essoren] har Forraad af den sidste trykte Beretning, samt af Vegeners⁴¹ Tale ved Høiskolens Aabning, vilde jeg udbede mig nogle Exemplarer; jeg har ingen tilbage. Tillige beder jeg mig underrettet om, hvad Voigt i Faaborg⁴² har udrettet m. H. t. Skaus Valgb[argjørelse], og om der er indløbet noget Bidrag fra Grev Bille Brahe paa Hvedholm⁴³. Jeg har ikke turdet skrive derhen og har ikke af Prof. Clausen faaet Oplysning herom. Nogle Exemplarer af Indbydelsen⁴⁴ maa jeg ogsaa endnu udbede mig. Idag ere nogle nye Bidrag indløben, hidtil ialt 1194 Rdl. i dette og næste Aar. Vil det være nødvendigt, at jeg beder Kommandør Falsen⁴⁵ om at betale Halvdelen af sit Bidrag til 11te Dec. d. A. med 500 Rdl.?

Af dHrr. Meinert og Monrad erfor jeg, at Skrivelsen til Augsb[urger] Zeit[ung]⁴⁶ endnu dengang ikke var afgaaet. At den ikke blev sendt Flor

41. Johan Wegeners tale ved indvielsen af Rødding højskole var blevet trykt.

42. En af de lokale indsamlere til »Sylvstjernen«.

43. Ikke mindst fra de danske godsjeere kom der store beløb til det nationale arbejde. Laurids Skau berejste i de følgende år herregårde i det vestlige Sjælland og på Fyn.

44. Der tænkes på den trykte indbydelse til at deltage som bidragydere.

45. Jørgen Conrad de Falsen, 1785–1849, tidligere søofficer, senere ejer af Søbysøgård, var en af de bedste bidragydere. Laurids Skau kunne altid gå til ham, når han tængete til penge. I sine sidste år var han imidlertid noget forkalket og glemte undertiden sine løfter.

46. Oberst Joseph Nicolai Benjamin Abrahamson i Odense havde fremsat en plan om, at man fra dansk side skulle forsyne tyske blade som f. eks. Augsburger Zeitung med oplysende stof om sonderjyske forhold. Det skyldtes ofte mere ukendskab til det dansk-tyske problem end egentlig ond vilje, når man fandt danske anliggender fejlagtigt belyst i den tyske presse. Abrahamsons plan er trykt i Danske Politiske Breve III, s. 11–26.

(og Manicus⁴⁷) til Paategning, er en Mangel, men gjør da Intet til Sagen. At saa lang Tid er forløben ubenyttet, er derimod et stort Tab. Nu er det da formodentlig afgaaet?

Jeg maa endnu tilføje, at en Sum af 500 Rdl., om hvilken Hr. Meinert, hvis jeg ikke husker meget feil, sagde til mig for 3 Uger siden, at den var afsendt fra Kbhavn. til L. Skau, ved min Afreise fra Haderslev endnu ikke var ankommen dertil.

Ærbødigst

Kr. Sick.

Velbaarne

Herr Professor Dr. J. F. Schouw.

47. Claus Manicus, der 1836–51 var læge i Eckernförde, ydede i disse år flere journalistiske bidrag og var som tysksproget i stand til at rette på stilen i de tyskskrevne artikler fra Danmark.

H. V. Gregersen.

RETTELSE VEDRØRENDE

Asmus Asmussen

I min artikel »Degne, skoleholdere og lærere i Notmark sogn« i »Sønderjysk Månedsskrift« 1961, side 64, er der desværre sket en forveksling mellem to sønderjyske lærere, som begge hed Asmus Asmussen og begge var Skårup-dimittender.

Degnen og læreren i Notmark sogn hed Asmus Asmussen og var født 6. 6. 1818 i Blans, Ullerup sogn, som søn af Margrethe Sophie Asmussen og blev – som det også står – gift med Ingeborg Christine f. Clausen. Efter sin dimission fra Skårup 1839 blev han huslærer i Melsgård på Als 1830–44, distriktslærer i Øster Sottrup 1844–51, lærer i Sønderborg 1851–54, lærer i Asserballeskov 1854–57 og var så degn og lærer i Notmark fra 1857 til sin død 3. 8. 1892.

Den anden Asmus Asmussen var født i Skovbølmark i Felsted sogn 18. 9. 1814 som søn af parcellist Alexander Iversen A. og Kirsten Pedersdatter Lund, gift i Klipleve 4. 10. 1843 med Catharina Maria Jacobsen og dimitteret fra Skårup 1837. Fra 1837–40 var han 2. lærer i Møgeltønder, 1840–43 biskolelærer i Øster Løgum, 1843–53 lærer i Kassø, Hjordkær sogn, og 1857–78 lærer i Klovtoft, Hellevad sogn, hvor han døde 8. 2. 1887.

Jens Lampe

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND
FOR SØNDERJYLLAND

ved W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson

41. årgang . 1965

INDHOLD:

Almindelig historie

<i>Hans Andersen, Kongsbjerg</i> : De sønderjyske Danske Samfund	265
<i>K. G. Ljunggren</i> : Sankt Knudsgilder før og nu	50, 80
<i>Frants Thygesen</i> : Jydske Lov og Badelivet syd og nord for Kongeåen 9. april 1940 på Sønderbro i Haderslev	130 73

Enkelte lokaliteter

<i>C. J. Andersen</i> : Esnæs Mølle og Sandbjerg	233
<i>P. Diedrichsen</i> : Enkesædet i Notmark	67
<i>H. V. Gregersen</i> : Gettorf og Årup som valfartssteder	226
<i>Inger Bjørn Svensson</i> : 16 familier byggede Stenderup Frimenigheds- kirke	177
<i>Johan R. Volquardsen</i> : Stormfloden i februar 1825	25
<i>Hans Worsøe</i> : Hvornår blev Immervad Bro bygget?	153

Kirke, skole, sprog

<i>Olga Bartholdy</i> : Bogens højskole (rettelse s. 200 til s. 167 og tilføjelse s. 250)	161
<i>Jes Caspersen</i> : En redegørelse for børnehavearbejdet i Nordslesvig ...	201
<i>Olav Christensen</i> : Småtræk om Gammel Haderslev kirke	12
<i>F. S. Grove-Stephensen</i> : En skoleklasse i Åbenrå 1815	241
<i>Jens Holdt</i> : Kampen mellem det danske lægfolk og det tyske præste- skab på Nordslesvigs provstisynoder	30
<i>Ingeborg Jessen</i> : Seminariet i Augustenborg	189
<i>Laust Kristensen</i> : Det gamle præstebibliotek i Burkal	75
– Hamburger polyglotten i Burkal	251
<i>Hans Magle</i> : Fund af hidtil ukendte kisteplader	139
<i>Svend Moos</i> : En døbefonts to halvdele	230
<i>Henrik Nielsen</i> : Et sprogligt fænomen i østslesvigsk	155
<i>Kay Sieverts</i> : Klingpungen i Tønder	229
<i>Urban Schrøder</i> : Om klingpungen og dens brug i sønderjyske kirker	280

Folkeminder, kunst og naturhistorie

<i>V. J. Brøndegaard</i> : Sut eller søje	169
<i>Jørgen Slettebo</i> : Det gottorpske kunstkammer	285

Personalhistorie

<i>Thomas Otto Achelis</i> : De første evangeliske præster på Rømø	294
<i>Hans Andersen, Kongsbjerg</i> : Slægten Marcussen i Brarup	105
<i>C. G. Bartholdy</i> : Kaptajn Lars Flindt	313
<i>Theodor Clausen</i> : Min bedstemors fødselsdag	117
<i>Ejnar Diedrichsen</i> : Degn Tange	7
<i>P. Diedrichsen</i> : Friedrich Petersen	213
<i>H. V. Gregersen</i> : K. Sicks inspektionsrejse gennem Sønderjylland i 1845	300
<i>Henning Heilesen</i> : Peter Sørensen Lund	61
<i>Holger Jacobsen</i> : Jomfru Fanny endnu en gang	89
<i>Ingeborg Jessen</i> : Seminariet i Augustenborg	189
<i>Jens Jessen</i> : De tre Adamssønner	297
<i>Morten Kamphövener</i> : En dokumentation (t. Jomfru Fanny s. 89, rettelse s. 128)	93
<i>Jon Kehler</i> : Et kik ind i Louise Augustas privatbibliotek	184
<i>Jacob Kronika</i> : Frederik Mommsen	290
<i>Jens Lampe</i> : Jeppe Aakjærs genforeningsdigt	147
<i>Hans Nissen</i> : Klage over hr. Hubatsch	71
<i>Hary Niels Jensen Petersen</i> : En sønderjysk dreng	15, 43
<i>Urban Schrøder</i> : Lille Laue fra Stollig	2
<i>Chr. Stenz</i> : Jens Andresen, Kalleshave	125
– Hans Lorenzen, Bov	292
<i>Marie Ågård Petersen</i> : Kristine Ågård – en Røde Kors søster	245

Bog anmeldelser

Tysk historisk litteratur (af Chr. Stenz)	22
Midt i nutids virke (af Inger Bjørn Svensson)	48
<i>Poul Kürstein</i> : Læs om Sønderjylland (af Inger Bjørn Svensson)	72
<i>Frederik Høyberg</i> : Gennem 80 år (af Chr. Stenz)	94
Jacob Fabricius den Yngres optegnelser (af Knud Olrik)	127
<i>H. K. Kristensen</i> : Gamle sydvestjyske fiskelejer (af Inger Bjørn Svens- son	151
<i>Joh. C. Nielsen</i> : 200 år (af Olav Christensen)	174
Åbenrås Bys Skrå (af H. V. Gregersen)	176
<i>Lorenz Rerup</i> : A. D. Jørgensen (af Bjørn Svensson)	258
<i>Niels Petersen-Høkkelbjerg</i> og <i>Poul Kürstein</i> : Ture i Nord- og Syd- slesvig (af Inger Bjørn Svensson)	294
<i>Andreas Øster</i> : Barn i Herrnhuternes Christiansfeld (af Ole Bech) ...	327

Småstykker

<i>H. V. Gregersen:</i> Martin Bahnsens første politiske optræden	11
<i>Peter Kr. Iversen:</i> Lokalhistorisk Samling for Sønderjylland	23
<i>Bengt Holbek:</i> En politisk kattehistorie i to udgaver	41
<i>Chr. Stenz:</i> Killingevariation	42
<i>Peter Frank:</i> »Hverdag og fest« (i anl. af Peder H. Smidts bog) ...	45
<i>F. S. Grove-Stephensen:</i> Frederik IV og den hovedløse høne	88
Fortegnelse over avisartikler i 1964	95
<i>L. S. Ravn:</i> På vej hjem til Danmark	168
<i>H. K. Kristensen:</i> En landsforræder	173
<i>F. S. Grove-Stephensen:</i> Er to danske konger døde i Søderup?	194
<i>Thomas Otto Achelis:</i> Inauguratio Christiana Albertina	200
<i>Chr. Stenz:</i> Tre sydslesvigske slotte	222
<i>Jens Lampe:</i> Rettelse vedr. Asmus Asmussen	312

STEDFORTEGNELSE

Abild 206
Altenhof 223
Arnum 9
Augustenborg 185, 189

Barsø 2
Bedsted 37
Bjolderup 1
Brarup 105
Burkal 75, 251
Bylderup 202

Christiansfeld 327

Damp 222

Egen 205
Ejsbøl 129
Emmerlev 61
Ensted 37
Esnæs 233

Felsted 1, 37
Flensborg 49, 57, 301

Gettorf 226
Gottorp 285

Haderslev 36, 73
Hellevad 37

Immervad 153

Kliplev 37
Knoop 224

Lindånæs 117
Lund 82 f.
Løgumkloster 163, 204

Malmø 80 f.

Mjolden 10

Nordborg 203
Notmark 67, 213

Ording 26
Osterhever 10

Padborg 201, 205

Ravsted 202, 204
Rinkenæs 313
Rødning 307
Rømø 294

Sandbjerg 233
Sankt Peter 26
Skovby 4, 204
Sottrup 204
Stenderup 177, 230
Stollig 2
Sønderborg 38, 205
Sønderhøft 28

Tating 26
Toftlund 161
Tønder 35, 139, 228, 275, 277
Tønning 25
Tørninglen 32

Uge 214

Varnæs 37
Vesterhever 28
Vonsild 1

Øster Løgum 1, 37
Øster Terp 202, 203

Åbenrå 1, 15 f., 37, 89, 201, 230, 241
Årup 226

Kaptajn Lars Flindt

- *en sønderjysk sømandsskæbne*

Lars Flindt, som fylder 90 år til sommer, bor i Rinkenæs. Han har uden at støtte sig til nogen art af notater fortalt sin nabo, oberst C. G. Bartholdy, Munkemølle, om sine oplevelser, mest til vands, mindre til lands, og denne har nedskrevet den gamle kaptajns beretning.

Lars Friederich Flindt blev født 27. juni 1876 i Holbøl, hvor hans fader var degn. Hans moder var skipperdatter, født på Atlanterhavet ud for Sct. Helena; hun døde, da Lars var otte år. Der var fem børn i ægteskabet. Faderen giftede sig påny og fik fire børn i anden omgang. Han var lærer og degn i Holbøl i 33 år og flyttede derefter som pensionist til Sønderhav, hvor han døde 1929.

I skolen undervistes kun på tysk undtagen i religion, og der prædikedes mest på tysk. Sognepræsten var pastor Beuck, hvis søn er den kendte præst i Aabenraa. Pastor Beuck var fra Altona, havde været præst i Skrydstrup og forflyttedes fra Holbøl til Hørup, takket være Gustav Johannsen, som han fortalte, at han var meget dansk. Det var dog så som så, og det danske sprog lærte han aldrig ordentligt. Han og degnen kunne ikke alt for godt forliges. Det gik lidt ud over Lars, der skulle til søs i februar 1892. Han gik til præst den vinter og måtte derfor konfirmeres alene. Det var meget ubehageligt. Flindt husker endnu, hvorledes han stod alene og fortabt foran altersranken og blev forhørt. Præsten, kaldet »den sorte gendarm«, hersede slemt med ham, han kunne ikke svare godt nok for sig, og præsten var meget utilfreds og råbte højt, hvad Flindt ikke syntes var så nødvendigt, når han var alene, han syntes også, at han gjorde sin familie stor sorg og skam.

Dagen efter konfirmationen rejste Lars til Hamborg forhyret som skibsdreng på barken »Emir Pasha«, 22 tons ført af Lars' onkel, kaptajn Green. Denne første rejse gik fra Hamborg til Cardiff efter kul; under en storm drev skibet ud i Atlanten, så det tog 39 dage at nå Cardiff, hvorefter rejsen fortsattes til Iquique i Chile med briketter som last. Denne tur varede 100 dage. Der var ingen havn ved Iquique, losningen foregik i rum sø til lægtere, og ballasten, 600 tons jord, lastedes på samme vis, hvorefter rejsen gik videre til Tacoma, syd for Seattle. Juleaften, den første uden for hjemmet, lå skibet for anker i en brandstorm uden for Seattle. Her lastedes hvede, og turen gik tilbage igen syd om Kap Horn til Antwerpen, hvor der afmønstredes i august 1893.

Hele rejsen havde taget godt 18 måneder med hårde storme i Atlanten og Stillehavet. Kosten om bord var efter nutids opfattelse skrækkelig

ensformig. Køleanlæg og konserver kendtes ikke. Mel og andre nødvendige varer blev let fordærvede. Grøntsager og fersk kød kunne ikke opbevares, og indkvartering og hygiejne var under al kritik, men sådan var det jo overalt på de gamle sejskibe. Der var kun få, der gjorde vrøvl, vilkårene var ens for officerer og besætning, og forholdet mellem de to parter som regel godt, selv om der var trukket en skarp linie mellem for og agter. Behandlingen, navnlig de første år, var hårdhændet, men han tog sine lussinger med godt humør, selv om de sved. Ikke én dag mindes Flindt, hverken på denne første lange rejse eller senere at have været forknytt eller at have lidt af hjemvé. Hertil bidrog vel nok til dels stedmoderen, dels et ikke alt for godt forhold til faderen.

Flindt var ikke forvænt hjemmefra; han var fra sin første afrejse helt overladt til sig selv og måtte klare sig uden støtte eller hjælp fra hjemmet. Den dårlige kost og den hårde medfart generede ham ikke. Han tog alt med et godt humør og gjorde sin pligt uden at tænke som i vore dage på sin ret. Efter sin afmønstring i Antwerpen tog Flindt til Hamborg. Når et togt var endt, ligegyldigt hvor, måtte man selv søge næste hyre. Den 4. september mønstredes han på en fuldrigger fra Flensborg med 17 mands besætning, og efter ca. 15 måneders sejlads frem og tilbage over Atlanterhavet, afmønstrede han i Antwerpen lige før jul 1894.

Lønningerne var ikke store dengang; en skibsdreng fik 12, en matros ca. 50 mark om måneden + kosten. Rejsen til Hamborg fra Antwerpen kostede 25 mark med jernbanen, 10 mark med skib (damper). Flindt valgte det sidste og nåede Hamborg 2. juledag. Her kostede ophold med fuld kost og logis 14 mark om ugen. Der var ingen hyre at få i juledagene, så Flindt tog hjem til Holbøl, mere af sparsommelighed end af familiehensyn, på 4. klasse kostede rejsen til Flensborg 3 mark og 90 pf.

Den 1. januar tog Flindt efter at have afleveret det meste af sin opsparede løn til sin fader tilbage til Hamborg og forhyredes til barken »Zenta«, der via Liverpool skulle til Pensacola i den mexikanske bugt. Her forliste skibet i en orkan, men hele besætningen blev reddet af en engelsk damper og bragt i land i Pensacola, hvor mandskabet i 3 måneder levede af tilfældigt arbejde. De boede i et boarding-house, hvor en rar og venlig negerkvind, Amanda, der vaskede for folk, forsynede dem med undertøj, som hun formentlig fik tilovers fra sine kunder. Flindt fortalte, at han og kammeraterne ikke syntes, at det kom dem ved. Det var et driverliv, de førte, og egentlig ubegribeligt, at de ikke omgående var blevet kaldt hjem af rederiet. Det skete dog omsider, og over New Orleans sejlede besætningen som passagerer til Hamborg. Det var en herlig tur.

Flindt havde, da han kom tilbage, 3 mark på lommen og intet tøj. Fuld ekvipering for en sømand kostede 186 mark. Det var mange penge, men på sit glatte ansigt fik Flindt dette udstyr på kredit hos en jøde i Hamborg,

han har siden da altid haft stor respekt for jøder. Han fik derefter hyre på en fuldrigger »Maibe«, som den 3. september afgik til Valparaiso og Antofagasta i Chile med stykgods. Herfra gik turen til Hamborg med salpeter. Rejsen varede 6 måneder og 22 dage (hvilken hukommelse!) Flindt var nu matros med 45 mark om måneden og tog hyre på en anden fuldrigger, »Coriolanus«, såvidt han husker en spansk eller italiensk båd. Over døren til mandskabsmessen stod »Virtutem Laudamus« (vi priser dyden), som ingen af besætningen, hverken officerer eller mandskab forstod.

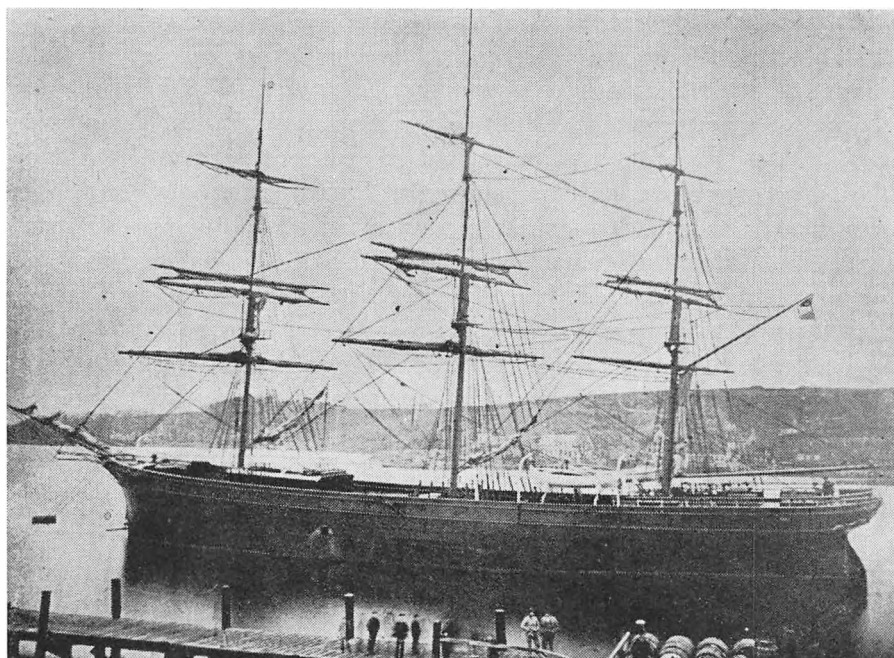
Coriolanus, repræsenterende dyden, var lastet med stykgods, vin og tobak samt under lasten med våben, ammunition (blandt andet 5 tons krudt og dynamit) alt beregnet for den lille urolige stat Costa Rica i Mellemamerika, hvor der som i den del af verden ustandseligt var oprør og spektakler. Rejsen dertil, til byen Punto Renos tog 153 dage uden særlige oplevelser. Ladningen blev afleveret, der var stor glæde over våbnene, og båden gik videre til en lille by, Portogré, hvor der lastedes farvetræ. Her havde mandskabet gode dage, det var et rent paradys. Der var intet at

bruge penge til, men der var rig lejlighed til jagt på rådyr og skildpadder, som blev tøjrede til skibet og halet ombord, når man følte trang til afveksling i den ensformige kost. Skildpaddesuppe var en stor delikatesse, og det samme gjaldt skildpadderæggenes, som var meget tyndskallede. Man fulgte efter hunpadden, når den trak sig tilbage for at lægge æg, op til 60–70 stk., gjorde den vrøvl, vendte man den blot om på ryggen.

Flindt blev for øvrigt arbejdsudygtig her; han kom til skade med sit ben og kunne kun anvendes som vandbærer i en længere periode. Fra Costa Rica gik rejsen tilbage til le Havre, hvor han afmønstrede omkring 1. september 97. Han tog igen til Hamborg og fik hyre på en lille bark, »Martha Beckhahn« 1000 t, der skulle til Durban i Sydafrika med stykgods. Båden gik herfra videre til Burma, derfra til Trinidad på Cuba og endelig til Brunswick i Georgia, U.S.A. Det var under den spansk-amerikanske krig om Cuba, hvor det gik hedt til både til lands og til søs. Skibet slap dog uskadt igennem til Brunswick, hvor det måtte pudses op. Der var ingen dok, men en flod, hvor man med tidevandet gik så højt op, som man kunne og gjorde båden i stand.

I Brunswick lastedes træ bestemt for Paysandu i Uruguay, en by, der lå langt op ad La Platafloden. Fra et stort slagteri her lastedes horn og knogler beregnet til formaling til kunstgødning, og med denne ladning gik rejsen tilbage til Hamborg, hvortil skibet nåede i august efter 2 års forløb. Her gik Flindt i land for at tage den styrmandseksamen, som han havde sparet penge sammen til de sidste fire år. Skolen, der lå i Åbenrå, var en hård tørn efter næsten otte års fri tilværelse på søen, men Flindt klarede sin eksamen fint og blev derefter, 1. oktober 1900 indkaldt til tjeneste i marinen. Han var da 24 år, men som sømand kunne man altid få udsættelse med sin værnepligt, når man ville tage styrmandseksamen.

Flindt skulle give møde i Kiel, hvor han blev påmønstret panserskibet »Sachsen«. Der var 700 mands besætning, rekruttiden varede seks måneder med togter bl. a. til Norge, til Hardangerfjorden, hvor kejser Wilhelm hver sommer lå med sin lystjagt og filmede de norske jenter. Senere deltog »Sachsen« i manøvrer i Nordsøen, og under hærens manøvrer i Nordslesvig deltog marineinfanteriet i øvelser omkring Genner og Knivsbjerg. Prins Heinrich, kejserens broder, der ved et besøg i Sønderborg 1911 holdt den bekendte tale med ordene: Hvad den tyske ørn har slået sin klo i, slipper den aldrig, var som admiral med til disse manøvrer i Nordslesvig og var meget stolt af sit marineinfanteri. Det skulle stå mål med garderegimenterne, men det var nu ikke noget de gode sømænd var særlig interesserede i, det morede dem ikke at eksercere eller løbe gennem pløjemarken. Prins Heinrich var i øvrigt vellidt af mandskabet ligesom de fleste af de højere officerer i modsætning til de unge officerer og underofficerer. Udgangsparaderne, hvor befalingsmændene

Med fuldriggeren »Schiffswerst« sejlede Lars Flindt frem og tilbage over Atlanterhavet i femten måneder 1893–94. Skibet blev bygget i Flensborg 1877; det blev under italiensk flag omdøbt til »Luigia« og sænket 1917 af en tysk u-båd.

med hvide handsker på undersøgte al udrustning, var ikke morsomme. Landlov, som i forvejen var karrigt tilmålt, kunne nemt ryge, hvis der fandtes den mindste smule støv. Lønnen var 22 pfennig om dagen, der også skulle slå til til pudsegrejer. Det var umuligt at klare sig for det beløb, og Flindt havde da også en gæld på 40 mark ved hjemsendelsen.

Flindt syntes nu ikke, at tjenesten var slem. Man fik en ordentlig behandling, hvis man passede sine sager, og med styrmandseksamen slap man med et år, mens tre var det normale for almindelige værnepligtige. Nu var det overstået, og han kunne arbejde videre og tænke på fremtiden. Han tog hyre som 3. styrmand på en Hamborg-damper »Genua«, der gik med stykgods til det vestlige Middelhav og endte i Palermo, hvor der lastedes appelsiner til Hamborg. Det var en herlig tur, og Flindt tog den samme rute en gang til, men han fik ingen ordentlig uddannelse som styrmand, kom aldrig på broen, blev kun brugt som formand for arbejdsholdene, og lønnen var kun 90 mark om måneden. Det kunne han ikke være tjent med, og han lod sig da afmønstre i maj 1902 og tog hyre som 2. styrmand på et sejlskib »Elfrieda«, der gik med cement til San Diego.

Det blev en begivenhedsrig rejse. Der var 36 mands besætning, deriblandt en del lærlinge. På udrejsen, der varede 156 dage, slap drikke-

vandet op og måtte rationeres, det var hårdt for de unge mennesker på den lange tur rundt Kap Hoorn. Dernæst blev kaptajnen syg og døde. Flindt syede selv liget ind i en presenning; begravelsen skete i øvrigt uden det sædvanlige ceremoniel, blandt andet fordi 1. styrmand, der nu var chef, drak sig fra sans og samling. Han erkendte selv, at han ikke kunne klare opgaven og overlod kommandoen til Flindt, der nu med sine 26 år og kun nogle få måneders tjeneste som styrmand måtte føre skibet i havn. Det blev en hård tårn, under en orkan stod han 62 timer på broen, en tur han aldrig glemte, men han klarede den og vandt i høj grad mand-skabets respekt. Det var forholdet til mandskabet, han på grund af sin unge alder havde været mest betænkelig ved, men der var ingen vrøvl, de gjorde, hvad de skulde og var for øvrigt også klare over, at Flindt var den eneste, der kunne føre skibet og redde dem i land.

I San Diego måtte båden kalfatres og gik derefter videre i ballast til Port Blakely syd for Seattle, hvor der lastedes træ bestemt for Dortrecht i Holland. Her blev Flindt afmønstret, han ville nu gerne tage skipper-eksamen, men manglede et par måneders sejltid, hvorfor han måtte tage ny hyre med en damper »Algieba« Østersøen rundt. Han afmønstredes 16. december og meldte sig på skipperskolen i Flensborg. Den var begyndt 1. oktober, men Flindt fik lov til at slippe med, fik en stor stak bø-ger med hjem i juleferien og tog fat. Det blev svært at indhente kamme-raterne, men han klarede det og fik sin eksamen i foråret 1904.

I juni tog han atter hyre, nu som 1. styrmand med 150 mark om måneden, og det var mange penge dengang, på fuldriggeren »Schwarzenbeck« med 28 mands besætning. Skibet skulle til San Rosario i Californien med koks. Rejsen forløb uden særlige begivenheder. Fra Rosario gik båden videre til Tacoma syd for Seattle, hvor der lastedes træ bestemt for Val-paraiso. Herfra til Antofagasta, og derefter med salpeter tilbage til Ham-borg. Hele turen til de kendte steder varede det meste af to år.

Flindt var kort efter sin militærtjeneste blevet forlovet med Ingeborg Witt, datter af malermester og rådmand W. i Sønderborg. Hun var ud-dannet på kvindeseminariet i Augustenborg og blev først ansat i Holbøl, senere i Dybbøl. Hendes hjem var meget tysk, faderen var ikke alt for glad for sin danske svigersøn, men i ægteskabet drøftedes problemet dansk-tysk aldrig, og ved afstemningen i 1920 fulgte fru Flindt sin mand. På den sidst omtalte rejse skrev Flindt til sin kæreste og bad hende gøre sig klar til bryllup, hvilket blandt andet medførte, at hun måtte søge sin afsked, da en lærerinde efter de dengang gældende bestemmelser ikke måtte være gift. Flindt havde sparet en del penge op og havde besluttet at tage en længere hvedebrødsdagsferie. De havde fået en lille lejlighed i Wassersleben, som han ikke var særlig glad for. Han købte derfor et lille hus i Sønderhav for 3200 mark, hvortil hans kone flyttede i efter-

året 1906. Det var ikke blevet til noget med de lange hvedebrødsdage, idet Flindt pludselig fik tilbudt stillingen som kaptajn på sit bedste skib »Schwarzenbeck«, hvilket han naturligvis ikke kunne sige nej til. Han var nu 30 år og måtte tænke på familie og fremtid. Efter godt 14 dages ferie forlod han det nystiftede hjem og begav sig påny ud på en af de sædvanlige lange rejser syd om Kap Hoorn – 16 gange har Flindt været den vej syd om Amerika, han nåede aldrig gennem Panamakanalen.

Skibet var som sidst lastet med koks til Santa Rosario og gik derfra efter ordre i ballast til Victoria på Vancouverøen. Ordren lød på at gå til New Westminster op ad Frazer River efter tømmer. Der mødte Flindt de første vanskeligheder som skipper på en fragtbåd: Lasten var ikke parat, båden måtte ligge i mange dage, det var dyrt med liggepenge og kost til mandskabet. Endelig fik han lasten ombord og afsejlede til Callao i Peru. Her var der igen vrøvl, denne gang med lastningen. Båden måtte ligge længe uden for havnen. Det klaredes ved hjælp af den tyske konsul, men Flindt fik at vide, at rederiet ville give ham skylden for vanskelighederne i New Westminster.

Fra Callao gik turen til Seattle, hvor der lastedes hvede bestemt for Antwerpen, som nåedes i august 1908 efter godt to års rejse. Efter losning og afmønstring af mandskabet blev båden slæbt til Hamborg, det var den billigste måde. Fru Flindt, der var kommet til Antwerpen, sejlede med. Det var hendes første sejl tur og dejligt sommervejr, da båden gik

fra havn. Undervejs blæste det imidlertid op, og skibet drev ind på land, det kom dog flot igen, og turen gennemførtes til Hamborg, hvor Flindt måtte møde i rederiet og gøre rede for begivenhederne i Westminster og Peru. Det blev til en større retssag. Flindt ville ikke erkende nogen skyld i de omtalte forsinkelser. Han tog derfor anden hyre, først et par korte ture i Østersøen, derefter som 1. styrmand på en 4-mastet skonnert »Beethoven« af Hamborg. Skibet var på 3200 tons, lå i Cardiff, hvor den tidligere styrmand var blevet fyret, bl. a. fordi han rask væk solgte, hvad han kunne gøre i penge af tovværk, presenninger m. m.

»Beethoven« lastede kul bestemt for Antofagasta i Chile, for Flindt et gammelt kendt sted. Der var lærlinge ombord, delt i to hold af kaptajnen, således at han fik de bedre og velhavende folks børn, som slap for at losse og fik landlov i stedet for. Flindts hold måtte derimod tage fuld tårn med mandskabet, som det var ret og rimeligt. Det vakte naturligvis megen utilfredshed om bord, og Flindt havde flere sammenstød med kaptajnen i den anledning.

Skibet fik salpeter i Chile og gik tilbage først til Falmouth og derfra til Newcastle, hvor Flindt afmønstrede i juni 1910. I september tog han igen hyre på en lille damper »Horn« af Flensborg, der gik i fart i Østersøen samt til Cadiz og England. Retssagen om begivenhederne med Schwarzenbeck i New Westminster i 1908 var endnu ikke afsluttet. Flindt nægtede stadig at have nogen skyld og ville ikke have med sagen at gøre. Han søgte ny hyre som 1. styrmand på damperen »Helsingborg« 7. april 1911. Kaptajnen spurgte ham, om han drak, hvortil han svarede: Ja, når jeg er tørstig. Han blev antaget. Båden gik i fart i Østersøen, der var ingen kahyt til styrmand, skønt kaptajnen havde 3–4 rum til sig selv. Flindt blev gal i hovedet og sagde op, og tog derefter hyre på damperen »Brietzig«, der gik til det østlige Middelhav med stykgods. Skibet anløb græske og tyrkiske havne og endte i Novorossisk i Sortehavet, hvor der lastedes oliekarer bestemt for Vejle. Hjemrejsen blev hård og kold, storme i Atlanten og svær is i Kattegat, hvor alle sømærker var inddraget. Båden løb på grund ved Læsø, blev halet løs og slæbt ind til Frederikshavn af Svitser. Skaden var dog ikke stor, og turen gik videre til Vejle.

Fra Vejle gik båden til eftersyn på et værft i Rostock, hvor besætningen afmønstredes. Kaptajnen rejste hjem og overlod tilsynet til Flindt, som sendte bud efter sin kone. De boede ombord og havde det rart og fredeligt. Det var i forårstiden, og der var ikke meget at bestille. Den 4. maj stak båden til søs igen, og sejlede sommeren over dels til England dels op i Østersøen. I september tog Flindt hyre på damperen »Hornfels« som 2. styrmand, men med 150 mark om måneden. Båden var nybygget og lå i Newcastle, hvorfra den gik til Rotterdam efter stykgods bestemt for Port Arthur i den mexikanske bugt og derfra tilbage til Hamborg

med bomuld. Flindt tog her hyre som 1. styrmand, men for mindre løn end som 2. styrmand på damperen »Heinrich Horn«. Det var i januar 1913. Båden gik først til Brasilien med cement, en rejse uden særlige oplevelser. Flindt var godt tilfreds med, at farten det næste års tid gik til Sverige og Norge, således at han lidt hyppigere kunne komme hjem til sin kone og huset i Sønderhav.

Da første verdenskrig brød ud, lå skibet i Sarpsborg i Norge. Der fik alt værnepligtigt mandskab indkaldelsesordre og måtte straks over Sverige rejse til Kiel. Turen gik over Trelleborg–Sassnitz, men Flindt fortsatte til Flensborg for at sige farvel til sin kone, der boede der hos sin familie. Hendes fader var også der og spurgte straks Flindt, om han havde meldt sig til tjeneste. Det gjorde han i øvrigt hver dag forarget over Flindts manglende iver efter at komme af sted, havde han været i Flindts alder, ville han øjeblikkelig have meldt sig. Men Flindt havde ikke hastværk, han var nu 38 år, og da han endelig mødte i Kiel, fik han at vide, at han godt kunne tage den med ro. Der var nok, der havde meldt sig, og det kneb med tøj og udrustning. Han tog derefter med sin kone ud til huset i Sønderhav og nød freden der nogle dage.

Flindt stod i reservens 2. opbud og mødte igen i Kiel som underofficer, fik 36 mark om måneden, ikke meget i forhold til styrmandslønninger. Det indkaldte mandskab blev indkvarteret på en skole under meget frie forhold, den eneste tjeneste var en kort appel om morgenen. Flindt lejede et værelse i byen og fik sin kone derned, mødte sammen med kammeraterne til appel hver morgen, men havde det i øvrigt helt rart. Blandt de indkaldte var også en bekendt af ham, Peter Jørgensen fra Rønshoved. Han var kun menig, og styrmændene, der alle var befalingsmænd, hersede meget med ham, han måtte knalde med hælene og strække fingrene, når de nedlod sig til at tale med ham, mange af dem havde sejlet med ham, så han følte sig lidt brøsthøden derover. Han er nabo til Flindt nu, og det morer dem begge at mindes de dage, Flindt dog mest.

Den 27. august hørte de gode dage op. Om morgenen fik Flindt at vide, at han var blevet forfremmet til obermath med 66 mark om måneden. Hans kone sagde straks, at det ville nok føre mere med sig. Hun fik ret, samme dags aften fik han ordre til at melde sig til tjeneste på en lille krydsers »Thetis«, der den næste dag afgik til bevogtning af udlagte minefelter ved indsejlingen til Øresund syd for Stevns – Falsterbo. Det var et meget fredeligt arbejde, men Flindt ragede desværre uklar med en helt ung og uerfaren officer, som indmeldte ham. Han blev dog ikke straffet, men blev overført til en mineudlægningsflotille i Wilhelmshaven. Det blev et andet arbejde. Uden hvile eller tilstrækkelig søvn afgik Flindt straks ved ankomsten med en af bådene til udlægning af miner ud for Firth of Forth i Skotland. Det var et farligt foretagende, gennem de engelske

spærrelinier. Man havde ikke megen appetit til maden, det var det rene lotteri, om man kom levende fra de ture.

Efter slaget ved Doggerbanken i november 1914, hvor tyskerne led store tab af både skibe og mandskab, måtte mineudlægningen indstilles. Mandskabet blev afmønstret og beordret til øvelsesskydninger ved Egernførde. Det var med både, der skulle trække skiver som mål for undervandsbåde, en ualmindelig god tjans, der dog kun varede en uges tid. Derefter blev Flindt beordret til tjeneste ved en flotille forpostbåde, mindre dampere, ombyggede til dette brug, bevæbnet med 88 mm kanon, 30 mands besætning. Her blev han nu chef for en af disse både, det tog 14 dage at få dem i orden, og man havde gode dage med tilsynet.

Flotillen skulle operere i Østersøen i grupper på seks både under en officer som gruppechef. Flindt, der havde fået en af de bedste både, måtte aflevere den til gruppechefen, hvilket han fandt meget uretfærdigt og ikke lagde skjul på. Da der i begyndelsen af krigen ikke skete større aktioner, kunne en del af de lidt ældre værnepligtige kaptajner og styrmænd på ny hjemsendes til koffardifart. Flindt hørte til dem og blev på ny påmønstret »Heinrich Horn«, hvorfra han var blevet indkaldt. Den lå stadig i Sarpsborg, og han fik nu tre måneders fredelig sejlads i Østersøen, hvorved han fik lejlighed til igen at se sin kone. Hun var efter krigsudbruddet på ny blevet antaget til tjeneste som lærerinde. Mange lærere var jo blevet indkaldte, så der var hårdt brug for alle, der havde læreruddannelse, også gifte kvinder. Hun blev først ansat i Garding, senere i Kiel, hvor hun jævnlig kunne se sin mand. Han blev dog nu igen indkaldt til marinen og udkommanderet til forposttjeneste med basis i Danzig, senere i Libau, hvor admiral Rosenberg blev chef for hele denne omfattende tjeneste i Østersøen og, da Rusland trak sig ud af krigen, i den finske bugt under Finlands frihedskamp.

Foruden forposttjenesten var der også minestrygning. Det var et farligt og uhyggeligt job, ud for Riga havde russerne udlagt mange tusinde miner, som måtte fjernes uanset vind og vejr I 1916 blev Flindt udnævnt til dæksofficer med 650 mark om måneden, en meget høj løn sammenlignet med, hvad han hidtil havde kunnet få i koffardifarten. Fru Flindt havde de sidste par år været lærerinde i Kiel, Flindt sendte hende krigen igennem mange fødevarer, ombord på flådens skibe levede man hele krigen langt bedre end i hæren, og Flindts rationer som chef var rigelige. Fru Flindt fik så meget, at hun kunne hjælpe fattige elever. Hun behøvede nu ikke mere at tage arbejde, tog sin afsked og flyttede hjem til huset i Sønderhav. De sidste to år af krigen var Flindt for øvrigt kun hjemme tre gange. Det var forbundet med stort besvær at komme hjem fra Østersøen og den botniske bugt. Engang måtte han rejse over land fra Helsingfors over Riga og Königsberg.

Flindt var med til at stryge miner omkring Øsel og Dagø forud for den tyske landgang og erobring. Senere fik han samme opgave, da den tyske transportflåde sejlede til Finland med hjælpetropper under general von der Goltz, og han oplevede frihedskrigen og landets befrielse under Man-nerheim. Han fik stor respekt for det finske folk, som han beundrede. Ved krigens slutning sejlede Flindt i den botniske bugt. Gennem radio hørte man om våbenstilstanden, og mandskabet forlangte straks at komme hjem. De hørte om arbejder- og soldaterrådene og mente, at det nu var dem, der skulle bestemme farten. Men Flindt stod endnu på broen. Kom-mandoen blev opløst, skibene skiltes og satte enkeltvis kursen hjemad. Flindt var vellidt, og mandskabet var klar over, at han var den eneste, der kunne føre dem i havn. Han fik derfor ingen vrøvl med sin besæt-ning, da han først gik til Riga for at proviantere og høre nyt. Alt var i opløsning, ingen kontrol. Der var store lagre af forsyninger, og man fik, hvad man forlangte.

Båden gik videre til Libau, hvor kommandoen hørte hjemme. Her var endnu mere kaos med store folkemøder og spektakler i gaderne. Flindt tog derfor, efter at have forsynet sig på det bedste, videre hjemad mod Kiel over Danzig, hvor der også var store uroligheder, og hvor et par hjemme-hørende folk blev afmønstrede, resten ville hjem snarest muligt. Ammuni-tionen skulle have været losset, men der var ingen mulighed derfor, så Flindt stak i søen igen og kastede ammunitionen i vandet. Turen gik der-efter uden hindringer til Kiel, hvor det meste af besætningen afmønstreredes og Flindt fik ordre til at føre båden til hjemhavnen Leer ved Bremen.

Den 7. december blev Flindt hjemkommanderet og kunne endelig vende hjem til sin kone i Sønderhav. Han havde den største respekt for admini-strationen i den tyske flåde. Lige til det sidste var der orden i sagerne trods brud på disciplinen og soldaterrådene. Udbetaling af lønninger til familierne derhjemme svigtede aldrig. Fru Flindt havde under krigen fået to børn, der begge døde. Flindt selv, færdig med krigen, var nu parat til at komme ud igen i koffardifarten, men det var hårde tider. Den tyske handelsflåde måtte aflevere sine bedste skibe til de allierede, og det var svært at få hyre. Der var ingen, der spurgte om, hvilken tjeneste man havde gjort i marinen. Det gik som sædvanligt: de, der ikke var blevet indkaldt, havde de bedste chancer for at få hyre, de havde jo også fire års længere erfaring, de fire år, hvor de, der havde sat livet ind, var kommet ud af trit og nu så sig sejlet agterud.

Det var bittert, men Flindt tabte ikke modet, spyttede i næverne og tog fat, gik først i gang med fiskeri i Flensborg Fjord sammen med en fisker fra Sønderhav, der havde en båd. Det gik lige rundt med hårdt slid fra kl. 7 om aftenen til 8–9 om morgenen. Først efter genforeningen fik han mulighed for at få hyre på danske skibe, men det viste sig des-

værre, at de tyske papirer for styrmands- og skippereksamen ikke havde samme værdi som de tilsvarende danske. Ingen spurgte om sejltid eller længde, ej heller interesserede man sig for tjenestetid i flåden under krigen.

Flindt måtte tage til takke med, hvad han kunne få. Han fik først hyre som 1. styrmand på damperen »Sprogø« af Haderslev og gjorde med den tre rejser til Sydamerika. I november 1922 fik han hyre på damperen »Progress« af samme selskab. Den gik til Argentina med lokomotiver. Han afmønstredes ved hjemkomsten i maj 23, og først i oktober fik han ny hyre, denne gang som 2. styrmand på »Kejserinde Dagmar« af København. Båden gik først til Finland og derefter til Vestafrika op ad Gambiafloden syd for Dakar. Det blev en tur, der mindede lidt om gamle dage. Der var rig lejlighed til jagt både på floden og i land. Det vrimlede med krokodiller, som dog var lidt vanskelige at få ram på, idet de blev advarede af de fugle, der sad på ryggen eller snuden af dem. På en af jagtudflugterne opstod ved uforsigtighed en skovbrand, der greb så hurtigt om sig, at selskabet kun med nød og næppe nåede at redde sig derfra med ilden i hælene ned til båden.

Her i troperne fik Flindt desværre malaria, blev meget hårdt angrebet, lå arbejdsudygtig på hele rejsen hjem, tabte et kilo i vægt om dagen og var helt til rotterne ved ankomsten til Antwerpen, hvor han straks kom på hospital. Kaptajnen havde skrevet til fru Flindt og på hans vegne sagt, at hun ikke behøvede at komme ned for at se til ham, men det trak ud med at komme til hægterne. Flindt blev utålmodig og ville hjem. Han forlangte sit tøj, og sygeplejersken gav efter, skønt hun var klar over, at han langt fra var i orden, og lod ham tage af sted til havnen for at søge skibsløjlighed. Det gik ikke, han måtte vende om, og blev bragt tilbage til hospitalet, hvor den venlige sygeplejerske bød ham velkommen igen, det var meget flovt, syntes han. Han blev dog bedre og kunne et par uger efter rejse hjem med en af D.F.D.S.s både fra Antwerpen til Esbjerg, han delte kahyt med overrabiner Melchior, der var skrækkelig søsyg på hele turen, han havde overkøjen, så det var ikke så behageligt for Flindt!

På grund af malariaen var det meget svært at få hyre som officer, den kunne jo komme igen meget hurtigt og slå sin mand helt ud. Flindt gik hele sommeren uden hyre, men fik så fra dr. Reuter i Gråsten attest for helbredelse og påmønstrede damperen »Karen«, der gik i fart først i Østersøen, derefter til Middelhavet efter sydfrugt til England. I London lossedes 36.000 kasser appelsiner, 12 til hver af Londons indbyggere, regnede Flindt ud. Med Karen sejlede han det meste af to år, stadig kun som 2. styrmand. Det morede ham ikke. Den første kaptajn var vanskelig at arbejde sammen med. Flindt fik som regel altid hundevagten og måtte i øvrigt selv tage del i alt arbejde sammen med mandskabet, banke

rust i timevis m. m. Skibets 2. styrmand var altid nem at kende, han var som regel den mest beskidte mand ombord.

Flindt fik dog senere en anden kaptajn, som han kendte lidt til fra tidligere år. Han fik bedre arbejdsforhold, men blev ret snart klar over, at han ikke havde store chancer for at blive kaptajn trods gode anbefalinger for flid, samvittighedsfuldhed og ædruelighed. Hans helbred var heller ikke alt for godt, foruden efterveerne fra malariaen led han nu også af astma, begge dele har han måttet døje med resten af sit liv. Han var derfor nødt til at forlade søen og lægge op. Helt sige farvel, kunne han dog ikke, han købte sig igen en båd og ville atter forsøge med lidt fiskeri i Flensborg Fjord, men det gav ikke tilstrækkeligt til livets ophold.

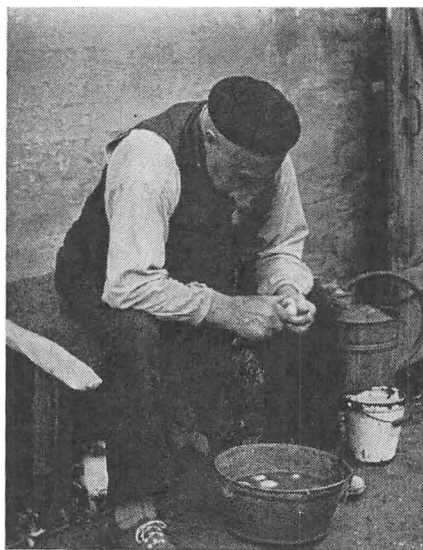
Han måtte i gang med noget andet. Han solgte huset i Sønderhav og købte i 1927 et lille sted på 20 tdr. land ved Smedeby i Bov. Han gav 13.000 kr. for det, det var ikke noget dårligt køb. Der var fuld besætning, det kunne aldrig gå helt galt, mente han. Men det blev nogle meget strenge år. Flindt var 51 år, og hverken han eller hans kone havde før haft noget med landbrug at gøre. Han kunne ikke engang malke, men det fik han hurtigt lært og tog fat med sædvanlig energi, men tiderne blev dårlige for landmænd. Det kneb med at betale renter og afdrag, der var tider, hvor han og konen ikke vidste deres levende råd. Alligevel står nu bagefter de tretten år i Smedeby som de bedste i Flindts liv. Trods sliddet sad han på sit eget og var fri og uafhængig.

Det blev imidlertid ikke bedre med helbredet. Han kom på hospital i Sønderborg, hvor overlæge Leschly rådede ham til at tage den med ro, eventuelt sælge gården. Han var nu over 60 år og følte også selv, at han ikke kunne klare arbejdet. Han solgte derfor ejendommen, fik 17.500 kr. for den, kunne klare alle forpligtelser og købe huset i Rønshoved, hvor han nu bor. Det var lige efter krigsudbruddet i 1940. Han var nu igen vendt tilbage til sit fødesogn, hvor han havde både slægt og venner fra gamle dage, men han havde ikke meget at leve af. Den med Tyskland ved genforeningen trufne pensionsordning blev afbrudt af krigen og trådte først længe efter 1945 i kraft igen. De var dog begge i stand til at klare sig med aldersrenten. Fru Flindt døde i 1950, og siden da har Flindt boet alene og befundet sig særdeles vel derved. Han kunne aldrig tænke sig at tilbringe sine sidste år på et alderdomshjem.

Her har han stadig sit eget, passer sin have – og sig selv. Han har flinke naboer og slægtninge, der altid er parat til at hjælpe ham, hvis han får brug for det. Han dør stadig med sin astma og andre svagheder, men han klager aldrig, er gode venner med alle, velagtet og vellidt for sit gode humør og de mange oplevelser fra sine rejser, som han fortæller om. Han keder sig aldrig, selv om han på grund af svigtende syn ikke kan læse ret meget. I stedet for funderer han over tilvæ-

relsen, ser tilbage over et langt liv med mange hændelser, og har tilegnet sig en ikke ringe livsvisdom. Mange opsøger ham for at spørge ham til råds. Han har jo oplevet mere end de fleste og kan se tilbage med taknemmelighed og glæde sig over de gode kår, han har haft og har nu. Flindt har aldrig overvurderet sig selv, tværtimod han har snarere følt sig underlegen, men han har altid vidst, hvad han magtede, og hvad han ikke kunne klare. Derfor har han heller ikke følt bitterhed eller skuffelser i sit livs forskellige tildragelser, og derfor kan han også se tilbage på det med taknemmelighed. Han har stadig en udmærket hukommelse, hvad denne beretning vidner om.

C. G. Bartholdy

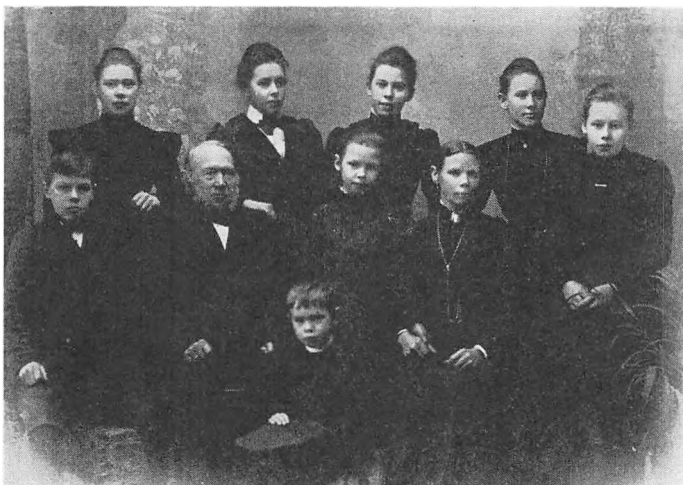
Der er tid og ro til at buske, når man skræller kartofler. 1961.

BOGANMELDELSER

HÅNDBOG FOR DANSKE LOKALHISTORIKERE

Johan Hvidtfeldts håndbog for danske lokalhistorikere, som blev udgivet af Dansk Historisk Fællesforening (1952–

56), foreligger nu i fototeknisk optryk. Bogladeprisen er 90.– kr., mens medlemmer af foreninger tilsluttet Dansk Historisk Fællesforening kan købe værket for 60.– kr. gennem foreningen.

Rebslagermester August Øster med sin familie. Andreas Øster sidder yderst til venstre. Foto Lorenzen, Christiansfeld, ca. 1898.

Barndomserindringer fra Christiansfeld

Andreas Øster: »Barn i Herrnhuternes Christiansfeld«, Historisk Samfund for Sønderjylland – i kommission hos Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, København.

Fremmede, som i dag besøger Christiansfeld, vil uundgåeligt fornemme det, og folk med lokalkendskab kan ikke benægte det: Herrnhuter-byen, der engang som »Staden på bjerget« var et religiøst kraftcentrum, er i dag en tornerose-by, som lever på sine minder om en glørværdig fortid. De tider, da vældige åndelige strømninger bredte sig som ringe i vandet fra den lille by med de lindekantede, vinkelrette gader og de høje, strenge huse, hører historien til.

Andreas Øster kommer ind på maet hen imod slutningen af sin lille erindringsbog »Barn i Herrnhuternes Christiansfeld«, der som et led i rækken af små levnedsskildringer er udsendt af Historisk Samfund for Sønderjylland. Forfatteren kan ved besøg i Christiansfeld nu til dags dårligt frigøre sig for den tanke, at det bare er

rammerne, der er tilbage. Man føler sig, siger han, mindet om noget i retning af »Den gamle by« i Århus.

Man skal ikke ret mange årtier tilbage for at fornemme det særegne, Christiansfeld stod for. Omkring århundredskiftet levede endnu en række af de gamle funktioner inden for Brødremenigheden. Men forfaldet var allerede langt fremskredet. Det er et værdifuldt stykke egnhistorie, Andreas Øster har præsteret ved at nedfælde sine barndomserindringer fra Christiansfeld i halvfemserne. Og det er glædeligt, at Historisk Samfund med støtte fra Dansk Kultursamfund har fundet anledning til at publicere Østers tilbageblik. Man kan sige, at det er i yderste øjeblik. I løbet af et kortere åremål vil de, der husker det gamle Christiansfeld, være borte.

Andreas Øster er søn af rebslagermester August Øster, hvis far – grebet af herrnhuternes vækkelse – drog fra hjemstavnen på Mors til Nordslesvig

for at slutte sig til Brødremenigheden. August Øster var livet igennem udpræget dansksindet, nær ven af Chr. Finemann i Torning, hvem von Köller udviste. 13 år gammel forlod Andreas Øster fødebyen for at besøge Brødremenighedens skole i Schlesien. Her blev han også efter teologiske studier i Gnadenfeld lærer, men brød derpå op og drog til Chile, hvor han en tid virkede, dels som lærer, dels som medarbejder på en tysksproget avis. Først i 1923 vendte han tilbage til Danmark, hvor han året efter blev sognepræst på Randerseggen.

Når erindringsbogen fængsler læseren, hænger det naturligvis først og fremmest sammen med den redelige skildring af barndomsmiljøet, forfatteren giver, men tillige med, at han ikke er fremmed for at krydre sin beretning med små lune glimt. Trods den isolering, som nødvendigvis fulgte med at høre til Brødremenighedens sluttede kreds, er Andreas Øster en skarp iagt-tager og en kyndig kritiker. Der er interessante skildringer af livet inden for Brødremenigheden i hverdag og fest, og forfatteren optræder som en glimrende rundviser i den lille by.

Mest interessant forekommer Østers skildring af forholdet mellem danske og tyske i den tysk-grundlagte by. Til belysning af de nationale brydninger anfører forfatteren nogle notater, som hans far har gjort efter 1864. Da bedsteforældrene omkring 1800 var søgt til Brødremenighedsbyen, eksisterede der intet nationalt modsætningsforhold. Det, der optog sindene dengang, var religiøse emner, men i Christiansfeld som så mange andre steder gav den omkring midten af 1800-tallet vågnende nationalitetsbevidsthed anledning til problemer.

Naturligvis var Christiansfeld af det religiøse grundlag, hvoraf det hele var vokset, åndeligt orienteret mod syd, og

efter 1864 blev Christiansfeld stemplet som en tyskerrede – en opfattelse, som har holdt sig helt op til vor tid. Øster påpeger, at dette er forkert. Tyskerne udgjorde en minoritet. Her – som i det øvrige Sønderjylland – var flertallet dansksindet. At den ny grænse afskar byen fra halvdelen af dens naturlige opland kunne i økonomisk henseende være alvorligt nok, men af større betydning var det, at Brødremenigheden havde mistet den danske befolknings tillid. Affæren med pastor Aastrup, som i 1864 blev afsat på grund af sit danske sindelag, skabte bitter strid i byen, og den tanke opstod, at de dansksindede inden for Brødremenigheden i Christiansfeld skulle flytte til Danmark og dér grundlægge en ny koloni – eller slutte sig til Brødremenigheden i England. En mildning i det nationale klima gjorde dog, at man skrinlagde tanker i den retning.

Andreas Øster skildrer indgående de sjælelige konflikter, de danske medlemmer af Brødremenigheden har måttet gennemgå. Troskab mod Danmark var for dem en gudgiven sag, samtidig med at Brødremenighedens fromhedsideal, som var deres livssyn, var repræsenteret af tyskere. Men også tysksindede medlemmer har haft det svært, og for manges vedkommende har nationale hensyn utvivlsomt overskygget det religiøse.

De sproglige forhold i Christiansfeld har næppe givet anledning til brydninger. To-sprogetheden prægede her som andre steder i landsdelen dagligdagen.

Det vil føre for vidt i enkeltheder at komme ind på indholdet af den fængslende lille erindringsbog. Interessant er det, hvad Øster fortæller om skolelivet, udflugter i den smukke omegn og de sociale tilstande. Sammenfattende skal det siges, at »Barn i Herrnhuternes Christiansfeld« er en erindringsbog af usædvanlig kvalitet. *Ole Bech.*

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Besøg
landsdelens
museer**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mælægte

**Sønderborg
GARN**

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank A/S

GRAASTEN

A/S Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- *Mange moderne stykgodskraner*
- *7,00 m vanddybde*
- *Havnen kan besejles dag og nat*
- *Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje*

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

Aldrig læste bøger er død kapital Byt til andre bøger eller sælg

Se BOGBØRSEN på omslagets anden side.

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

**Støt
vore
annoncører**

Tilbud og efterlysninger
så BOGBØRSEN
Optages gratis for abonn.
på Sønderjysk Månedsskrift

Morso Stobegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM 1/5 • VOJENS